

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav germánských studií

Diplomová práce

Bc. Věra Martínková

České překlady románu Knuta Hamsuna Hlad

Czech Translations of Knut Hamsun's Novel Hunger

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. Mgr. Martin Humpál, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce prof. Mgr. Martinu Humpálovi, Ph.D. za vstřícnost, cenné rady a čas, který mi věnoval při konzultacích.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 5. 2017

.....

Věra Martínková

ABSTRAKT

Předmětem této diplomové práce je srovnání čtyř českých překladů románu Knuta Hamsuna *Hlad* (Sult, 1890) – z roku 1902 (Hugo Kosterka), 1932 (Milada Lesná-Krausová), 1959 (Milada Lesná-Krausová) a 2016 (Helena Kadečková). Práce se skládá z obecné části, věnované analýze originálu a kontextu dobových překladatelských tendencí, a části praktické, v níž jsou překlady analyzovány a srovnávány. Cílem práce bylo posoudit, nakolik jsou jednotlivé převody adekvátní předloze a zda použité metody odpovídají dobovým tendencím. Naše očekávání, že jazyk i překladatelské metody odpovídají době vzniku překladů, se potvrdilo. Z hlediska důslednosti a promyšlenosti metody se jako nejadekvátnější ukázaly být překlady Kosterky a Kadečkové.

KLÍČOVÁ SLOVA

Knut Hamsun, Hugo Kosterka, Milada Lesná-Krausová, Helena Kadečková, norská literatura, překlad

ABSTRACT

The subject of this master thesis is a comparison of four Czech translations of Knut Hamsun's novel *Hunger* (Sult, 1890) – from 1902 (Hugo Kosterka), 1932 (Milada Lesná-Krausová), 1959 (Milada Lesná-Krausová) and 2016 (Helena Kadečková). The thesis consists of a theoretical part, dealing with the analysis of the original text and the historical context of trends in translation, and a practical part, analysing and comparing the translations. The aim of the thesis was to assess the adequacy of the translations and the correlation between the methods and the corresponding contemporaneous trends. As we expected, the language and methods applied in the translations correspond with the practices in the respective periods. In terms of the method consistency and thoroughness, the versions of Kosterka and Kadečková proved to be the most adequate.

KEY WORDS

Knut Hamsun, Hugo Kosterka, Milada Lesná-Krausová, Helena Kadečková, Norwegian literature, translation

Obsah

Úvod.....	7
I. Obecná část.....	8
1. Originál a jeho kontext.....	8
1.1. Knut Hamsun a jeho dílo.....	8
1.2. Stručné představení románu <i>Hlad</i>	9
Okolnosti vzniku.....	9
Děj.....	10
Symbolika hladu.....	10
Recepce Hamsunova díla.....	11
Recepce románu <i>Hlad</i>	11
1.3. Přehled vydání.....	12
1.4. Analýza originálu.....	14
Místo, příjemce a kulturně specifické prvky.....	14
Čas.....	16
Forma vyprávění.....	16
Stylistická rovina.....	20
Syntax a členění textu.....	21
Lexikum.....	22
2. Překlady a jejich kontext.....	26
2.1. Přehled překladů a jejich vydání.....	26
1902 (Hugo Kosterka).....	26
1932 (Milada Lesná-Krausová).....	27
1959 (Milada Lesná-Krausová).....	27
2016 (Helena Kadečková).....	28
Rozdílnost předloh – volba metody.....	29
2.2. Překladaelé.....	30
Hugo Kosterka (1867–1956).....	30
Milada Lesná-Krausová (1889–1961).....	31
Helena Kadečková (nar. 1932).....	32
2.3. Dobové překladatelské tendence.....	32
Vliv dobových tendencí na překlady – hypotéza.....	37

II. Praktická část.....	40
1. Metoda.....	40
2. Analýza překladů.....	41
2.1. Reálie.....	41
Toponyma.....	41
Jména osob a přezdívky.....	45
Další reálie.....	47
2.2. Forma vyprávění.....	48
Polopřímá řeč.....	48
Slovesné časy a historický přezens.....	52
2.3. Stylisticko-lexikální rovina.....	54
Expresivní výrazy.....	54
Převod dialektu a hovorovost.....	55
Cizí slova a doslovnost.....	55
Opakované výrazy.....	57
2.4. Syntax a členění textu.....	57
Slovosled.....	57
Změny v členění.....	58
Značení přímé řeči.....	60
2.5. Dobové zbarvení.....	62
2.6. Významové chyby a posuny.....	63
3. Celkové zhodnocení překladů.....	64
3.1. Překladačské metody ve vztahu k úvodní hypotéze.....	64
Překlad Huga Kosterky (1902).....	64
První překlad Milady Lesné-Krausové (1932).....	65
Druhý překlad Milady Lesné-Krausové (1959).....	65
Překlad Heleny Kadečkové (2016).....	66
3.2. Kvalita překladů a zhodnocení ze současného pohledu.....	67
Závěr.....	68
Bibliografie.....	70

Úvod

Tato diplomová práce se věnuje srovnání českých překladů románu *Hlad* (Sult, 1890) norského spisovatele Knuta Hamsuna. Do češtiny tento román přeložili tři překladatelé – Hugo Kosterka (1902), Milada Lesná-Krausová (1932 a 1959) a Helena Kadečková (2016). Mezi dvěma verzemi překladu Lesné-Krausové jsou značné rozdíly, a budeme k nim tedy přistupovat jako ke dvěma překladům. Naším cílem je porovnat kvalitu jednotlivých převodů a jejich vztah k originálu. Na základě této analýzy se budeme snažit rekonstruovat překladatelské metody. Překlady vznikly ve více než stoletém časovém rozpětí, během něhož došlo v translatologických přístupech ke značnému vývoji. Budeme tedy zkoumat, jak se dobové tendence odrazily v daných strategiích.

Práce se skládá ze dvou hlavních částí – části obecné, ve které se budeme věnovat obecných východiskům, a části praktické, tedy samotné analýzy překladů.

V první části se nejdříve zaměříme na originál. Stručně představíme autora, jeho dílo a různá vydání *Hladu* (v některých pozdějších vydáních totiž byly provedeny i autorské změny). Dále budeme originál analyzovat, zdůrazníme nejvýraznější rysy, které by se měly v překladech objevit, a upozorníme na možná úskalí při převodu. Následně pak přejdeme k překladům – představíme jednotlivé překladatele a jejich verze, okolnosti jejich vzniku a vládnoucí dobové tendence, které se pravděpodobně odrazily ve volbě strategie.

Ve druhé, praktické části se budeme věnovat samotné analýze překladů. Budeme zkoumat, jak překladatelé přistupovali k charakteristickým rysům originálu popsaných v první části. Ve srovnávání zmíníme i další rozdílně řešené problémy, posuny, rozdílné interpretace a prvky způsobující zastarávání překladu. Tyto jednotlivosti však budeme zkoumat především jako ilustraci globální strategie. Pokusíme se o celkové zhodnocení překladů a posoudíme, do jaké míry dané přístupy odpovídají dobovým tendencím.

Pro zjednodušení budeme u citování příkladů z originálu a překladů používat zkratky (O, s a P1902/1932/1959/2016, s) a jevy, na které budeme chtít upozornit, zvýrazníme tučným písmem. V případech, kdy se výraz v textu opakuje často a kontext není důležitý, nebudeme stranu výskytu upřesňovat.

I. Obecná část

1. Originál a jeho kontext

1.1. Knut Hamsun a jeho dílo

Knut Hamsun (1859–1952, vlastním jménem Knud Pedersen) je jedním z nejvýznamnějších norských spisovatelů. Proslavil se zejména svou prozaickou tvorbou. Jeho psychologické romány představují milník ve skandinávské literatuře a význam jeho díla a novátorství hranice Skandinávie i překračuje – Hamsun bývá považován za „autor[a], který zahájil modernismus ve skandinávské, respektive evropské próze dlouho předtím, než se tento literární proud vůbec konstituoval v širším měřítku“ (Humpál, 2006, s. 107). Jako romanopisec si získal věhlas v 90. letech 19. století, v období, kdy se v reakci na realismus a naturalismus, který do té doby vládl, začala formovat nová poetika. V Norsku tento nový proud získal označení „novoromantismus“ a za jeho počátek se často považuje Hamsunův článek *Z nevědomého duševního života* (Fra det ubevidste Sjæleliv, 1890) (Humpál, 2006, s. 105). Hamsun zavrhl realistickou a naturalistickou literaturu jako příliš povrchní a realistické postavy jako příliš typizované; nechtěl již „předkládat problémy k diskuzi“ (*sætte Problemer under Debatt*)¹, nýbrž ponořit se do lidské psychiky, věnovat se spíše výjimečným než reprezentativním typům postav a popsat i jejich iracionální stránky (Andersen, 2012, s. 292). Jeho cílem bylo dostat do literatury moderního, komplikovaného člověka a duševní neklid moderní doby (Nettum, 1995, s. 129). Podle Hamsuna je totiž člověk „v první řadě individuální psýcha, a teprve na druhém místě společenská bytost“ (Humpál, 2006, s. 108). Hamsun dokonce literární tvorbu přirovnává k povolání psychologa:

---

¹ Znamé heslo dánského kritika Georga Brandese, který ve Skandinávii prosazoval realismus a naturalismus (tzv. „moderní průlom“, 70. a 80. léta 19. století).

Jako moderní psycholog budu duši osvětlovat a podrobovat výslechu. Budu ji osvětlovat skrz naskrz, ze všech hledisek, vrhnu světlo do každé skuliny: ta nejmhlavější pohnutí napíchnu na jehlu a budu je zkoumat pod lupou.

(Hamsun, 2008, s. 62, vlastní překlad)

Hamsunovo dílo lze rozdělit do několika období. Výše popsaná psychologická próza, do níž řadíme zkoumaný román *Hlad* a další raně modernistická díla z 90. let (*Mystérie*, 1892, a *Pan*, 1894), tvoří první období. Vzhledem k tomu, že pozdější období nesouvisí s předmětem naší práce, zmíníme se o něm jen krátce.

Kolem přelomu století se Hamsunova poetika mění, stává se realističtější. Hamsun zkouší i jiné literární žánry (divadelní hry, cestopis, povídky i básně), v románové tvorbě se mimo jiné soustředí na kontrast mezi městem a venkovem; do tohoto období spadá i román *Matka země* (*Markens grøde*, 1917), za nějž autor dostal v roce 1920 Nobelovu cenu (Humpál, 2006, s. 113–115). Hamsunovu tvorbu uzavírá autobiografická črta *Po zarostlých stezkách* (*Paa gjengrodde Stier*, 1949), která popisuje období, kdy byl Hamsun kvůli podpoře nacistického Německa souzen za velezradu (Humpál, 2006, s. 117).

1.2. Stručné představení románu *Hlad*

Okolnosti vzniku

Hamsunův románový debut *Hlad* (knižně poprvé vyšel v roce 1890) představoval ve skandinávské literatuře výrazný mezník (Nettum, 1995, s. 141), nástup nového literárního proudu, který charakterizoval 90. léta. Sám Hamsun ho v dopise Gustafu af Geijerstamovi popsal takto:

Nejsou v něm žádné spisovatelské objevy, žádná svatba, bály, vycházky do přírody, není to, jak řečeno, žádný román. Je to jen pokus vylíčit zvláštní, podivný život smyslů, tajemství nervů ve vyhladovělém těle. Hrají zde úmyslně jen na jedné struně, avšak se snahou vyloudit z ní tisíce tónů.

(Hamsun, 1956 cit. podle Kejzlar, 1967, s. 246)

Přestože Hamsun neoznačil *Hlad* za román, budeme ho tak pro zjednodušení v naší práci nazývat.

K napsání *Hladu* Hamsuna inspirovaly vlastní zážitky – sám prožil několik období hladovění v hlavním městě (v letech 1879–80, 1885–86). V prvním vydání části *Hladu* (úryvek vyšel v časopise) se uvádí, že se děj odehrává v roce 1886, což odpovídá nejhoršímu období Hamsunova hladovění. Román však nelze považovat za čistě autobiografický. (Nettum, 1995, s. 137–142)

Děj

Děj románu je velmi jednoduchý. Hlavní postavou je začínající spisovatel, který se snaží prosadit v hlavním městě a trápí ho chudoba a hlad. Jednoduchá dějová linie přechází z hladu k nasycení a tento vzorec se čtyřikrát opakuje. Podle Andersena (2012, s. 292) vypadá každá část zhruba takto:

1. Nedostatek/touha	-	hlad
2. Překážky	-	bez peněz
3. Překonání	-	získání peněz
4. Uspokojení	-	jídlo
5. Nový stav	-	sytost

(vlastní překlad)

Každé opakování je intenzivnější. Do třetí části je navíc vložena erotická pasáž o setkání s tajemnou dívkou, již protagonista nazývá Ylajali. Konec je otevřený – hrdina vzdá své literární plány a získá práci na lodi, závěr však nevyznívá jednoznačně a je na čtenáři rozhodnout, zda bude protagonistovu novou pracovní příležitost považovat za přelomovou, či jen za další nevydařený pokus získat stálý zdroj obživy (Andersen, 2012, s. 292).

Symbolika hladu

Hlavní postava románu trpí fyzickým hladem. Hlad je však možné interpretovat i v přeneseném významu – představuje také strádání a nedostatek v obecnější, existenciální rovině (Rottem, 2002, s. 43–44). Text popisuje pouze období, kdy hrdina hladoví. Právě hlad totiž protagonistu inspiruje ke psaní, probouzí v něm fantazii a uvádí ho do hlubokých duševních pohnutí. Podle Hjorthové (2012, s. 135) je protagonistův hlad po slovech silnější než hlad fyzický. Rottem (2002, s. 52) navíc míní, že hlad možná není příčinou protagonistova stavu, nýbrž jeho důsledkem. Hrdina jako by si byl vědom, co mu hlad přináší, a snažil se ve stavu hladovění setrvat (když se

naskytne možnost získání peněz či jídla, protagonista ji často promarní) – hrdě čelit hladu pro něj často znamená otázku uchování si identity (Humpál, 2006, s. 110). Ve vztahu k hladu se také odráží hrdinova rozpolcenost – sváří se v něm jeho slabší já (jež chce získat potravu za každou cenu) a jeho silné morální zásady (Nettum, 1995, s. 143).

Recepce Hamsunova díla

Hamsun se proslavil hned svým raným dílem, jeho úspěch se brzy rozšířil i do zahraničí a autor se stal inspirací pro řadu slavných spisovatelů 20. století (například Ernesta Hemingwaye, Henryho Millera, Thomase Manna, Hermanna Hesseho či Franze Kafku) (Ferguson, 1996, s. 9). O Hamsunově věhlasu svědčí také tvrzení I. B Singera, že „celá moderní romanopisecká škola 20. století vychází z Hamsuna“ (cit. podle Humpál, 2016b, s. 236). Pomyslným vrcholem jeho slávy bychom mohli označit rok 1929, kdy svět oslavoval jeho 70. narozeniny (Ferguson, 1996, s. 9). Po druhé světové válce Hamsunova popularita utrpěla v souvislosti s autorovou podporou nacistického Německa; nicméně vzhledem k tomu, že se ve většině děl jeho pozdní politické názory neodráží, stal se Hamsun zhruba od 60. let opět oblíbeným moderním klasikem (Humpál, 2006, s. 117–118).

Recepce románu *Hlad*

Román vzbudil ve Skandinávii senzaci a Hamsun získal pověst talentovaného spisovatele (Humpál, 2006, s. 109). Našli se samozřejmě i čtenáři a recenzenti, kteří byli románem spíše zmateni a postrádali v něm realistický popis skutečnosti; nicméně většina kritiků román ocenila, přestože se vymykal vládnoucí poetice (Nettum, 1995, s. 145). Román byl oceňován hlavně pro svou psychologickou stránku a moderní techniku vyprávění (Humpál, 2016b, s. 235–236).

Hlad výrazně zapůsobil i na české literární prostředí. Už v roce 1895, sedm let před prvním českým vydáním, chválil román A. Procházka v *Literárních listech*. Po vydání Kosterkova překladu v roce 1902 vzbudil román velký zájem především u mladé generace přelomu 19. a 20. století. Cítili se s Hamsunem spřízněni, zažívali podobný pocit vykořeněnosti a mnoho z nich také prožilo existenční nedostatek (například Šrámek či Toman). Téma *Hladu* inspirovalo tvorbu mnoha českých spisovatelů

(například Mahena, Těsnohlídka či výše zmíněného Šrámka a Tomana). (Vašáková, 2010, s. 50–56)

Dnes je *Hlad* ve světě považován za jedno z nejvýznamnějších děl moderní literatury. Až na několik detailů se na něm nepodepsal zub času a zůstává aktuální dodnes – pojednává totiž o lidské duši, která není na čase závislá. (Ferguson, 1996, s. 122).

1.3. Přehled vydání

Ke každému srovnávání překladů slouží jako východisko originál. V našem případě je však situace poněkud složitější, neboť originál, z něhož překlady vycházejí, není identický. Je samozřejmé, že více než sto let starý román vyšel v mnoha vydáních, která prošla drobnými úpravami, například jazykovými. Na úpravách některých vydání se však podílel sám Hamsun a provedl i změny věcného rázu (Dingstad, 1998), proto považujeme za vhodné věnovat tomuto tématu v naší práci prostor.

Text s názvem *Hlad* (Sult) se poprvé objevil v roce 1888 v dánském časopise *Ny Jord*. Vyšel anonymně a bývá nazýván jako „fragment *Hladu*“ (Sult-fragmentet). Spíše než o fragment se však jedná o koncept. Text víceméně odpovídá druhé části prvního knižního vydání. Při detailnějším studiu však lze objevit i významnější změny, zdá se tedy, že text byl spíše přepracován než upraven. (Dingstad, 1998, s. 31–32)

První knižní vydání *Hladu* vyšlo v roce 1890 v nakladatelství P. G. Philipsens Forlag (Dingstad, 1998, s. 33). Tuto verzi budeme dále označovat jako první vydání.

Román se prodával dobře a v roce 1899 vyšel v nakladatelství Alb. Cammermeyers Forlag dotisk (Dingstad, 1998, s. 33). Dingstad (1998) však při srovnání třetí části obou verzí zjistil, že se nejednalo o pouhý dotisk nezměněného obsahu, ale že Hamsun ve druhé verzi provedl značné úpravy. Nejvýrazněji byla změněna pasáž, v níž se protagonista rouhá Bohu – v dotisku je pasáž značně zkrácena (Dingstad, 1998, s. 33–34). Na tento úsek byl přitom Hamsun po prvním vydání velmi pyšný, v dopise na něj upozorňoval i Georga Brandese (Beyer, 1971, s. 147–148).

Jako další uvádí Dingstad verzi z roku 1907, která vyšla v rámci Hamsunova souborně vydaného díla („Samlede Romaner og Fortællinger“). Opět se uvádí, že se jedná o dotisk, nicméně i v tomto případě jsou rozdíly značné. Vedle jazykových úprav,

ne zcela důsledných, a změn ve značení přímé řeči znovu došlo i k obsahovým úpravám, jež mohou vést i k odlišné interpretaci daných úseků. Již zmíněnou blasfemickou pasáž Hamsun opět zeslabil a pozměnil rovněž část o setkání protagonisty s Ylajali. Celkově lze v úpravách nalézt tendenci události bagatelizovat a v souvislosti s tím zvětšovat odstup vypravěče od vyprávěného. (Dingstad, 1998, s. 34–35).

V roce 1916 vyšel *Hlad* poprvé v rámci souboru „Samlede Verker“ a v textu lze opět nalézt změny. Tentokrát však nejsou tak významné jako u minulých vydání; Hamsun provedl rozsáhlou jazykovou úpravu a nahradil dánská slova norskými (důsledněji než v roce 1907), dále pak text místy proškrtal a některá slova změnil. (Dingstad, 1998, s. 35–36)

Další úpravy textu již nejsou pro hodnocení překladů významné, neboť nešlo o změny obsahového rázu, ale pouze jazykovou modernizaci. Tento vývoj zde tedy zmíníme jen pro kompletnost přehledu. Formální úpravou prošlo vydání z roku 1954 (v rámci souboru „Samlede verker“), které pak sloužilo jako východisko pro pozdější vydání (Dingstad, 1998, s. 36–37). Poslední rozsáhlá jazyková modernizace byla provedena pro vydání z roku 2007, které vyšlo (opět v rámci souboru „Samlede verker“) k příležitosti 150. výročí Hamsunova narození (2009). Jazyk byl upraven v souladu s moderním riksmålem (Larsen, 2007).

Od prvního vydání prošel román rozsáhlými změnami, které místy mění vyznění textu a mohou vést k odlišným interpretacím. Dingstad (1998, s. 36) se domnívá, že jsou verze natolik rozdílné, že nelze mluvit o stejném textu. Zjistili jsme, že první český překlad (Kosterka, 1902) vychází z vydání z roku 1899, druhý (Lesná-Krausová, 1932) z vydání z roku 1916 a další dva (Lesná-Krausová, 1959, a Kadečková, 2016) z novějších, jazykově upravených verzí, které jsou však obsahově shodné s vydáním z roku 1916. Originál, z něhož vycházel Kosterka, se tedy od předlohy ostatních překladů místy obsahově liší. Vzhledem k tomu, že norské vydání z roku 1899 není dobře dostupné a obsahové rozdíly nejsou podle nás až tak četné, rozhodli jsme se však při analýze vycházet pouze z novějšího norského vydání (konkrétně z roku 2000), které obsahově odpovídá vydáním, z nichž vychází překlady Lesné-Krausové a Kadečkové. Rozdílnost předloh však budeme mít stále na paměti, a pokud mezi Kosterkovým převodem a novějšími verzemi zpozorujeme obsahové odchylky, ověříme, zda se jedná o chybu či posun ze strany překladatele, nebo se v nich pouze odráží odlišnost originálů.

Podrobnějším přehledem českých vydání se budeme zabývat v části věnované překladům.

1.4. Analýza originálu

Každý překlad je neodmyslitelně spjatý s originálem, a pokud hodláme nějaký překlad hodnotit, musíme se nejprve obrátit k jeho předloze a podrobit ji důkladnému rozboru. Podle většiny teoretiků má překladatelský proces tři klíčové fáze: fázi porozumění, interpretace a přestylizování (viz např. Levý 2012). Předpokládáme tedy, že i překladatelé románu *Hlad* text nejdříve zanalyzovali a až poté převedli do češtiny. Abychom tedy mohli hodnotit výsledek jejich překladatelského procesu (a díky tomu snad i lépe pochopit zvolené metody), musíme se rovněž nejdříve zaměřit na originál. Částečně se budeme inspirovat modelem textové analýzy Nordové (2005), ale především budeme zkoumat klíčové rysy, které by mohly pro překladatele představovat problém nebo by mohly vést k rozdílným řešením.

Místo, příjemce a kulturně specifické prvky

Místo vzniku textu a předpokládaný příjemce představují podle Nordové (2005) dva významné vnětextové faktory. Román *Hlad* je zakotven ve skandinávském prostředí. Poprvé vyšel v Kodani – knižní trh v Dánsku byl totiž v té době rozvinutější než v Norsku a mnoho norských spisovatelů druhé poloviny 19. století (mimo jiné i Bjørnson a Ibsen) raději oslovovalo dánská nakladatelství, která jim nabízela lepší finanční i publikační možnosti (Fidjestøl, 1994, s. 282–286). Nicméně pro naše účely můžeme zobecnit, že román *Hlad* vychází z norské kultury a byl určen převážně skandinávským adresátům. S překladem do češtiny se však přijímající kultura mění a spolu s ní se mění i předpokládané znalosti příjemců o původní kultuře. Pokud se v textu nachází velké množství kulturně specifických prvků, je překladatel nucen zvolit jednotnou metodu, podle níž bude s těmito prvky nakládat (jednotlivými metodami se budeme zabývat v části věnované překladu). Román *Hlad* podle nás sice v porovnání s jinými texty neobsahuje nijak zvlášť vysoké množství místních reálií, domníváme se však, že i v tomto případě je na místě zvolit pro jejich překlad jednotnou metodu.

Román se odehrává v Kristianii a popisu města se v textu věnuje mnoho prostoru. Město je vylíčeno jako symbol moderní doby, anonymní prostor vzbuzující v jedinci pocit odcizení (Rottem, 2002, s. 47), „metropole [...] stáv[ající] [se] jakýmsi

mentálním labyrintem“ (Humpál, 2006, s. 110). Zatímco obyvatelé města působí neurčitě, samotná místa jsou popsána zcela konkrétně, s topografickým realismem (Andersen, 2012, s. 293). Hrdinovy toulky městem by bylo možné přesně vyznačit do mapy tehdejší Kristianie; v textu se objevuje velké množství názvů ulic a náměstí, např.:

Derpå kom de begge to tilbake, gik den samme vei som de var kommet, passerte mig igjen, dreiet om hjørnet ved **Universitetsgaten** og gik like op til **St. Olavs plass**. (O, 14)

Bude zajímavé porovnat, jakou metodu překladatelé při převodu těchto toponym zvolili, a zjistit, zda postupovali důsledně. V textu se vyskytují i místní názvy jiného druhu, které by při překladu mohly představovat větší potíže. Jedná se o místně specifitější názvy, jež v sobě implicitně obsahují bližší určení místa (např. čtvrť, hotel, restaurace apod.). Čtenář znalý Kristianie, případně Norska obecně, nepotřebuje vysvětlení, že např. „Grand“ (O, 72) je hotel, „Cammermeyer“ (O, 117) nakladatelství a „Jotunheimen“ (O, 65) pohoří, avšak většina takovýchto názvů českému čtenáři, který daná místa nezná, nic neřekne, a bude tedy možná nutné informaci explicitovat. Další kategorii pak tvoří toponyma, která v sobě bližší určení obsahují, např. „Vor Frelsers gravlund“ (O, 29) nebo „St. Hanshaugen“ (O, 30), i zde se však musí překladatelé rozhodnout, zda název pouze transkribují, nebo přeloží s českým určením (hřbitov, vrch).

Další kategorii tvoří jména osob a přezdívky. Tato propria nepředstavují v porovnání s toponymy nijak významnou skupinu, v tomto případě již Hamsun nepoužívá tak realistickou metodu, spíše naopak, jména osob jsou podobně neurčitá a záhadná jako jejich nositelé. Neznáme ani jméno hlavního hrdiny (ten v případě nutnosti používá nepravé jméno), ostatní postavy jsou protagonistou často označovány přezdívkami („Jomfruen“, „Saksen“) nebo náhodně vymyšlenými jmény (Ylajali, J. A. Happolati, Joachim Kierulf). Pravých jmen se v textu objevuje jen pár (Fabian Olsen, C. Zacharias Bartel, Hans Pauli aj.). Přestože se v textu jmen osob nevyskytuje moc, budeme jejich převod zkoumat také, neboť jednotlivá řešení mohou odrážet celkovou metodu překladu.

V textu se nacházejí i další reálie, nelze však již mluvit o kategoriích, neboť se objevují pouze v řádu jednotek. Jedná se například o názvy novin a časopisů („Morgenbladet“ (O, 7), „Vikingen“ (O, 31)), měn („øre“, „skilling“), lodí („Nonnen“)

či potravin („nøkkelosten” (O, 109)). Jednotlivé případy budeme rozebírat pouze v případě, že budou řešeny velmi rozdílným způsobem, v němž se bude odrážet celková metoda překladu.

Čas

Za další z vnětextových faktorů považuje Nordová (2005) čas vzniku textu. Musíme si uvědomit, že *Hlad* byl napsán na konci 19. století, a je tedy dnešku časově velmi vzdálený. Zároveň však musíme pamatovat na časové rozpětí českých překladů – zatímco první překlad vznikl pouhých dvanáct let po vydání originálu, nejnovější překlad od originálu dělí přes 120 let. Kosterka, autor prvního překladu, se tedy s časovým faktorem potýkat nemusel, překládal text, který vznikl víceméně v jeho době. Pozdější překladatelé pak naopak pracovali se starším originálem, a museli tedy řešit otázku, zda román zachovat zakotvený ve starší době (a překládat tak historizujícím způsobem), nebo se ho snažit více přizpůsobit současným čtenářům (a překládat aktualizujícím způsobem). Pokud mluvíme o historizaci a aktualizaci, máme na mysli především jazykovou rovinu, neboť u uměleckého textu tohoto typu dle našeho názoru nepřipadá tematická aktualizace, tedy nahrazování dobových reálií moderními, v úvahu.

Forma vyprávění

Forma vyprávění značně přispívá k modernistické stránce románu. Text, vyprávěný v první osobě, se soustředí na popis momentálních psychických stavů hlavní postavy. Převažuje prožívající já; vyprávějící já do jeho promluv vstupuje jen místy a krátce. (Humpál, 2006, s. 110–111)

Hlad je také průkopnickým modernistickým textem, v němž se jako v jednom z prvních ve větší míře používá technika proudu vědomí (nazývaná též jako vnitřní monolog), tedy „technik[a], která v rámci delšího textového úseku ztvárňuje vědomí jako sled spontánních myšlenkových pochodů odvíjejících se v závislosti na volných asociacích“ (Humpál, 2016a, s. 523–525). Nutno však podotknout, že využití proudu vědomí v *Hladu* nemusí být na první pohled zcela viditelné, neboť vnitřní monology, ač četné, zpravidla nejsou jednolitě a bývají přerušovány hlasem vypravěče (Humpál, 2016a, s. 529).

Přítomnost této techniky v *Hladu* je z literárního hlediska velmi zajímavá a významná, nicméně vzhledem k tomu, že se předmět naší práce týká překladu,

nepovažujeme za nutné věnovat jí zde více prostoru. Pasáže obsahující proud vědomí tvoří nedílnou součást textu a při převodu do jiného jazyku je nelze vypustit či nějak výrazněji pozměnit. Na obecné rovině tedy tato technika není pro hodnocení překladů relevantní. Bude nás však zajímat konkrétnější jazykový jev, který v románu *Hlad* slouží k realizaci proudu vědomí nejčastěji – polopřímá řeč.

Dříve se za nástroj proudu vědomí považovala pouze řeč přímá (nejlépe neznačená), avšak dnes již mnoho naratologů uznává, že jako takový nástroj může sloužit i řeč polopřímá. Pasáže proudu vědomí v *Hladu* jsou ve valné většině realizovány právě řečí polopřímou. (Humpál, 2016a, s. 527–528)

Doležel (1993, s. 23) definuje polopřímou řeč jako „jev vznikající včleněním myšlenky nebo pocitu postavy do vyprávění, [...] přechodový útvar, který specifickým způsobem překlenuje promluvovalý protiklad mezi vypravěčem a postavami“. Narozdíl od řeči přímé je „systém gramatických osob polopřímé řeči [...] totožný s jejich systémem ve vypravěčské promluvě“ (Doležel, 1993, s. 52). Polopřímá řeč bývá nejčastěji popisována v rámci vyprávění ve třetí osobě. Podle Doležela (1993, s. 50) je polopřímá řeč ve vyprávění v první osobě poměrně vzácná a spolehlivě rozpoznatelná pouze v dialozích. Další charakteristikou polopřímé řeči je čas. Doležel (1993, s. 25–26) zjistil, že přestože převládá názor, že je v češtině čas v polopřímé řeči ve shodě s okamžikem mluvení, existuje i jiný typ polopřímé řeči, v němž dochází k časovému posunu – jedná se o jakési absolutní préteritum vyjadřující současnost, předčasnost i následnost. Doležel (1993, s. 26) uvádí následující příklad:

(Nikola:) „Otec je v poli?“

(Matka:) Ne, byl doma ...

Zabýváme se však analýzou norského textu, a proto je nutné srovnat fungování polopřímé řeči v češtině se situací v norštině. V germánských jazycích dochází při polopřímé řeči k posunu časů o jeden do minulosti (podle pravidel časové souslednosti), aby byl čas ve shodě se základním časem vyprávění (Humpál, 2012, s. 87). Můžeme to vidět i na příkladu z *Hladu*:

Tør jeg by dem en cigaret?

Tak, manden **røkte** ikke [...]. (O, 20)

Podle Humpála (2012, s. 88–89) se většina současných českých překladatelů kloní k názoru, že by se polopřímá řeč měla překládat jako první, běžnější typ polopřímé řeči podle Doležela (tedy bez posunu časů); druhý typ dokonce bývá považován za chybný. Humpál (2012, s. 89–90) však upozorňuje, že v dřívějších překladech ze severogermánské literatury (asi od poloviny 19. století do poloviny 20. století) se slovesné časy v polopřímé řeči často drží originálu, a odpovídají tedy druhému typu polopřímé řeči (kromě případů, kdy si čeština posun časů vynutí). Podle Humpála (2012, s. 89) by to mohlo potvrzovat Doleželovu domněnku, že „polopřímá řeč s absolutním minulým časem vznikla v češtině pod vlivem překladů“ (Doležel, 1993, s. 26). Bude tedy zajímavé porovnat, jak překladatelé *Hladu* s polopřímou řečí nakládali – zda si byli vědomi, že v norštině dochází k posunu časů, ale pro češtinu je přirozenější shoda s okamžikem promluvy. Zjistíme, zda výsledky odpovídají Humpálovu (2012, s. 89) pozorování, že ve většině starších překladů zůstává polopřímá řeč po vzoru originálu v minulém čase, zatímco v novějších se již posouvá do přítomnosti. Do první kategorie by podle Humpálova (2012, s. 89–90) přepokládaného časového rozdělení hypoteticky spadal převod Kosterkúv (1902), do druhé překlad Kadečkové (2016). Překlady Lesné-Krausové (1932 a 1959) pocházejí víceméně z poloviny 20. století (pochopitelně zde nemůžeme mluvit o nějakém ostrém předělu), a je tedy otázka, zda se v nich projeví spíše starší tendence přejímat slovesné časy originálu, nebo novější metoda posunu polopřímé řeči do času přítomného.

Nyní se ještě vraťme k textu originálu a popišme, na jakých místech se polopřímá řeč objevuje. Jak již bylo řečeno výše, slouží převážně ke ztvárnění protagonistova vnitřního světa, např.:

Hva var det for en ny, pinsom fornemmelse som nu blev lagt til de øvrige? Var det en følge av å sove på rå mark? Eller kom det av at jeg ikke hadde fåt frokost endnu? I det hele tat var det simpelthen ingen mening i å leve på denne måten; jeg forstod ved Kristi hellige pine ikke hvorved jeg hadde gjort mig fortjent til denne utmærkede forfølgelse heller! [...]. (O, 34)

Dále je třeba upřesnit, že rozhodnutí, zda se jedná o polopřímou řeč, či ne, nemusí být vždy jednoznačné (takto kombinovaný promluvový typ nazývá Doležel (1993, s. 33) řečí smíšenou). Musíme si tedy uvědomit, že rozdílnost překladatelských řešení může vycházet i z odlišné interpretace daných míst, a nelze tedy vždy označit jedno řešení za správné a druhé za chybné.

Polopřímá řeč však v *Hladu* neslouží pouze ke ztvárnění proudu vědomí, objevuje se také v dialozích, které jsou často kombinací řeči přímé a polopřímé, například:

Med den blyant, fortsatte jeg koldblodig, hadde jeg skrevet min avhandling om den filosofiske erkjendelse i tre bind. Om han ikke hadde hørt den omtale?

Om manden syntes nok at han hadde hørt navnet, titlen.

Ja, sa jeg, den var av mig den! (O, 15)

K tomu je ještě třeba dodat, že ve vydání z roku 2000, ze kterého vycházíme, se přímá řeč nijak výrazně graficky neodděluje (uvozovkami, pomlčkami). Takový promluvový typ nazývá Doležel (1993, s. 21) neznačenou přímou řečí. Nicméně za grafické oddělení lze považovat i odstavec (Doležel, 1993, s. 19) a promluvy v *Hladu* většinou alespoň odstavcem odděleny jsou. Navíc v prvním vydání (1890) se objevují i uvozovky (ač nedůsledně). Domníváme se tedy, že v případě *Hladu* nemůžeme mluvit o čistě neznačené přímé řeči. Je však pravděpodobné, že kombinace přímé a polopřímé řeči a ne vždy zřetelného oddělení promluv může při překladu vést k různým interpretacím. Budeme si tedy všimnout, jak překladatelé s dialogy a jejich grafickým značením nakládali.

Na závěr ještě krátce pojednejme o slovesných časech vyprávění. Vedle klasického epického préterita, které je nejběžnějším časem pro vyprávění v minulosti (Faarlund et al., 1997, s. 556), se v textu vyskytuje i poměrně hodně historického prézentu (nazývaného také prézens dramatický či vyprávěcí). Čechová (2011, s. 177) tento čas definuje jako prostředek, který se „objevuje [...] ve vyprávěních minulém čase tehdy, chce-li vypravěč docílit dějového spádu, naznačit neočekávaný zvrát děje apod.“. Obdobnou definici nalezneme i v norské mluvnici (Faarlund et al., 1997, s. 556–557). V *Hladu* se vyskytuje mnoho případů, kdy se historickým prézentem vyjadřuje právě náhlá změna (mnohdy ještě zesílena příslovci „pludselig“, „med en gang“ apod.), velmi často se jedná o pohyb, např.:

Jeg lukket øinene, gav mig til å synge halvhøit og kastet mig frem og tilbake på briksen for å adspredde mig; men uten nytte. Mørket hadde besatt min tanke og lot mig ikke et øieblik i fred. Hvad om jeg selv var blit opløst til mørke, gjort til ett med det? **Jeg reiser mig op i sengen og slår ut med armene.** (O, 47)

Ne všude je však důvod použití tak jednoznačný a snadno vysvětlitelný, např.:

Alting var stille; sjøen lå som et blått perlemor henover og småfuglene fløi tause forbi mig fra sted til sted. **En politikonstabel patruljerer et stykke borte, ellers ses ikke et menneske og hele havnen ligger tyst.** (O, 41)

Je otázka, zda lze použití historického prezentu vždy beze změny přenést do češtiny. Domníváme se, že přestože čeština tento prostředek zná také, nemusí být ve všech situacích tím nejvhodnějším řešením. Česká slovesa totiž nabízejí i další možnosti, jak vyjádřit náhlost děje, někdy může postačit i dokonavý vid. Podle našeho názoru by měl překladatel zvažovat příklad od příkladu a snažit se, aby zněl překlad co nejpřirozeněji. Bude zajímavé prozkoumat, jak překladatelé s historickým prezentem nakládali – zda se těsně drželi originálu a snažili se tento prostředek zachovat všude, nebo více ctili přirozenost češtiny.

Stylistická rovina

Styl románu *Hlad* se vyznačuje značnou rozmanitostí. Podle Nettuma (1995, s. 143) se v něm skrývá mnoho vrstev, lze najít vliv Zolova naturalismu (ve fyziologických popisech) i Bible (v prudkých buřičských monolozích). Nejvýraznější složkou je subjektivita; styl se proměňuje v závislosti na náladě, jejímž tvůrcem je v románu *hlad* (Kejzlar, 1967, s. 246). Osobitost a rozporuplnost Hamsunova stylu popisuje i Pallas (1948, s. 49):

Je to styl při své základní prostotě malebný a barvitý, plný překvapujících obrátů a vtipných paradoxů. V dlouhých periodách, někdy volně sečleněných, jindy zas přísně akademicky vázaných, rytmicky zhudebněných a zas plasticky podložených, vyjádřil zde slovy a obraty často rafinovaně volenými a osobitě sestavenými svůj speciálně básnický svět, plný preludů a zas strohého chápání reality životní [...].

Hamsunova snaha zachytit ta nejjemnější hnutí mysli se projevila i v jazyce – vybíral pečlivě každé slovo a dbal na rytmus, aby celek vyvolal ve čtenáři ten správný pocit (Nettum, 1995, s. 133–134).

Nyní se zaměříme na některé konkrétnější rysy charakteristické pro stylistickou rovinu *Hladu*. Jedním z výrazných rysů je ironie. Jejím prostřednictvím vytváří Hamsun odstup vyprávějícího já od prožívajícího já (Nettum, 1995, s. 142). Vypravěč jako by

zvenku pozoroval své prožívající já a zkoumal jeho chování a pocity (Rottem, 2002, s. 60). Pallas (1944, s. 85) také upozorňuje na ironii v souvislosti s vyprávěcí technikou: „Hamsun od počátku své tvorby vyjadřoval psychologické poznání ironií; vnikl do povahy lidí, chápe jejich lidství, slabosti a sklony, ale pronikavě vystihl i snahu vše to zakrýt“. S ironií souvisí také humor, další výrazný prvek textu. Komičnost vychází mimo jiné z vnitřních rozporů protagonistovy povahy (Humpál, 2016b, s. 234).

Co se týče jazykových vrstev, píše Hamsun v riksmålu a využívá především spisovného jazyka. Výjimku tvoří několik nářečně zabarvených promluv, např.:

Vent litt da, tosken! ropte konstablen efter mig, **Di** går jo fra **Dems**es hat. Sáh, gå nu! (O, 43)

Bude zajímavé prozkoumat, zda se překladatelé rozhodli tuto stylistickou odlišnost v překladu zachovat, nebo ji nepovažovali za natolik významnou a častou a vypustili ji.

V textu se místy objevují také hanlivé výrazy („tykke Kutorvets marihøner“ (O, 72)), nadávky („din kaldæiske naut“ (O, 112)) a kletby („død og pine“ (O, 28)). Předpokládáme, že tento druh expresivních výrazů se v jazyce velmi rychle vyvíjí a zastarává, a domníváme se tedy, že na nich bude možné dobře ilustrovat rozdílnou dobu vzniku překladů.

Syntax a členění textu

Přestože se v textu uplatňuje technika proudu vědomí, s níž se často pojí stereotypní představy o fragmentárnosti a novátorství v oblasti syntaxe a interpunkce (Humpál, 2016a, s. 526), syntax v *Hladu* je poměrně přehledná a tradiční. Nevyskytují se tam nijak nápadně dlouhá souvětí (a to ani ve vnitřních monolozích); styl je spíše úsečný a rytmický (Kejzlar, 1967, s. 246), protagonistovy myšlenky působí úderně, často jsou plny výkřiků a otázek, například:

Var det nu også sikkert at føljetonen var et lite mesterstykke av inspireret kunst? Gud vet om den ikke hadde sine feil her og der! Alt vel overveiet behovet den ikke engang å bli antat, nei, ikke engang antat, simpelthen! Den var kanskje nokså midelmådig, kanskje likefrem slet; hvad sikkerhet hadde jeg for at den ikke allerede i dette øieblik lå i papirkurven? (O, 29)

Delší souvětí jsou často vnitřně členěna pomocí středníků, a působí tedy přehledněji:

Det hadde ikke for alvor været i min tanke, det hadde nesten ikke faldd mig ind engang; løse, jagende strøtanker kunde man virkelig ikke svare for, især når man hadde en gruelig hodepine og slæpte sig næsten ihjæl på et sengetæppe som tilhørte en anden mand. (O, 34)

Podíváme-li se na nadvětnou úroveň, zjistíme, že pasáže proudu vědomí většinou zůstávají v jednom odstavci. Jak již bylo řečeno výše, bývají vnitřní monology poměrně často přerušeny vstupy vyprávějícího já, to se však stále děje v rámci jednoho odstavce. Odstavce s takovými myšlenkovými pasážemi jsou někdy poměrně dlouhé, nikdy však nepřekročí jednu stranu. Členění textu jinak vychází spíše z významových celků, a v odstavci se tak často prolíná pásmo vypravěče i postavy:

Et par minutter efter kommer konstablen klappende med sine jærnhæler i brosteinene, speidende til alle sider. Han gir seg god tid, han har hele natten for seg; han ser ikke kræmmerhuset – ikke før han er det ganske nær. Da stanser han og betrakter det. **Det ser så hvitt og verdifuldt ut der det ligger, kanskje en liten sum, hvad? en liten sum sølvpenger?** ... Og han tar det op. **Hm! det er let, det er meget let. Kanskje en kostelig fjær, hattepynt** ... Og han åpner det varsomt med sine store hænder og kikker ind. Jeg lo, lo og banket mig i knæet, lo som en rasende mand. Og ikke en lyd kom mig fra strupen, min latter var tyst og hektisk, hadde en gråts inderlighet ... (O, 42)

Přímá řeč většinou bývá odlišena odstavcem, najdou se však i místa, kde zůstává neoddělena:

Jeg opfandt endnu et par desperate løgne, drev det til hazard, ymtet om at Happolati hadde været minister i ni år i Persien. **De har det kanskje ikke på anelsen hvad det vil si å være minister i Persien?** spurte jeg. Det var mere end konge her, eller omtrent som sultan, om han visste hvad det var. [...] (O, 21)

Lexikum

Umělecké texty obecně se zpravidla vyznačují bohatší slovní zásobou. Z tak širokého výběru slov tedy bývá při analýze lexika složitější vybrat užší sémantická pole (na rozdíl například od textů odborných, jimiž se většinou táhnou dlouhé řetězce termínů). I přesto zde však upozorníme na některá sémantická pole v románu *Hlad*, která považujeme za významnější nebo zajímavá pro zkoumání překladů.

Důležitým tématem Hamsunova románu je proces psaní. Jedním z hlavních cílů protagonisty je napsat kvalitní text, a přestože se mu to většinou nedaří a od psaní ho často něco vyrušuje, věnuje tomu v myšlenkách hodně prostoru. Frewerová (2012, s. 101) v tomto kontextu zmiňuje často se vyskytující výrazy související s psaním a myšlením, např. „tanke“, „idé“, „hjerne“, „plan“, „hode“ aj.

Další významné sémantické pole představují slovesa smyslového vnímání. Čtenář vnímá okolní svět prostřednictvím smyslových vjemů hlavní postavy a podle Frewerové (2012, s. 98) bývá toto vnímání často silně esteticky zabarveno (ať už pozitivně či negativně), např.: „Han *så ut* som et stort humpende insekt“ (Frewer, 2012, s. 98).

S vnímáním okolního světa souvisí i velmi detailní popisy prostředí a vnějších okolností. Výše jsme již zmínili realistické geografické popisy. Čtenář vždy získá přesné informace o místě, kde se zrovna hlavní hrdina nachází nebo kam míří. V textu se tedy nachází velké množství názvů ulic, náměstí a dalších místních názvů. Eggen (1966, s. 102) také poukazuje na skutečnost, že protagonista často opakuje tutéž trasu, jež by bylo možné vyznačit následujícími klíčovými místy: redakce – náměstí Stortorvet – náměstí Jernbanetorget – přístav – Zámecký park“. Na této cestě se hrdina stále setkává s podobnými osobami (redaktoři, zastavárníci, strážníci) a opakuje se i vývoj jeho duševního stavu – od naděje k zoufalství (Eggen, 1966, s. 102). Eggen (s. 104) dále upozorňuje na vnitřní souvislosti výskytu místních názvů. Protagonista se často vydává na místa, která jsou v jeho myšlenkách (či podvědomí) spojena s lidmi (a působí tedy v anonymitě velkoměsta osobněji) – například když zkouší štěstí v Cislervé obchodě s hudebninami, myslí si, že ho to místo napadlo zcela náhodně (O, 64), ale pečlivý čtenář by si vzpomněl, že právě tam se před několika desítkami stránek zastavila Ylajali se svou společnicí (O, 14). V textu se objevuje také mnoho případů, kdy se hrdina na dříve zmíněné místo sice přímo nevydává, ale alespoň se o něm zmiňuje – například se příteli omlouvá, že už měl být v ulici Bernta Ankera (O, 68), a tato ulice se v textu dříve (O, 54) objevila jako adresa přítele Hanse Pauliho (Eggen, s. 104). Vzhledem k těmto hlubším souvislostem a pravidelnému opakování se domníváme, že sémantické pole místních názvů je pro celek textu významné a nelze ho považovat pouze za jakousi kulisu románu. Proto by dle našeho názoru měl tyto prvky v textu plně zachovat i překladatel – a to i navzdory tomu, že by se s ohledem na českého adresáta mohly na první pohled zdát příliš místně specifické a ne vždy důležité.

S detailní precizností je popisován také čas. Eggen (1966, s. 103) poukazuje na velké množství časových údajů v textu, téměř vždy se například dozvíme, v kolik hodin se protagonista probudil, a časové údaje se hojně objevují i na jiných místech. V tomto případě většinou nelze vysledovat nějaké hlubší souvislosti, jako tomu je u údajů místních. Eggen (s. 103) však časové popisy uvádí jako příklad obecnější problematiky, totiž vztahu protagonisty s vnějším světem. Podle Eggena (s. 103) cítí hlavní hrdina vůči okolí odcizení a posedlost detaily mu dává nad světem, který je mu tak cizí, pocit větší kontroly.

Ve stejném kontextu uvádí Eggen (1966) také vztah k věcem. Protagonista se často pouští do popisu náhodných předmětů, které se vyskytují v jeho blízkosti, a většinou je to právě ve chvílích, kdy je duševně rozrušený – fixací na vnější skutečnost pak opět získává pocit větší kontroly (Eggen, s. 97). Tyto úvahy jsou v kontextu interpretace díla velmi zajímavé, ale vedou nás již příliš daleko od problematiky lexika. U popisů věcí si však můžeme všimnout, že některé předměty se v textu výrazně často opakují. Jsou to věci, se kterými přichází protagonista často do styku a jsou pro něj nějakým způsobem významné. Příkladem může být několikrát zmíněné houpací křeslo (gyngestol) nacházející se v pokoji, v němž protagonista na začátku románu bydlí. Křeslo je jednou z mála věcí, jimiž disponuje, a proto si ho očividně velmi cení, jak je vidět v první zmínce o něm: „Det eneste jeg hadde å fornøie mig med var en liten rød gyngestol som jeg sat i om kvældene og døset og tænkte på mangelhande ting.” (O, 8). Když se musí z pokoje vystěhovat, vyjadřuje se sice o křesle pohrdavě: „Den stakkars gyngestol borte i hjørnet var i grunden bare en vits av en gyngestol som man makelig kunde le sig fordærvet av.“ (O, 26), z tohoto vyjádření je však cítit spíše hořkost a o tom, že si protagonista křesla opravdu cenil, se přesvědčíme, když se o něm nostalgicky zmiňuje mnohem později: „Gamle minder! sa jeg og husket mit forrige rum på Hammersborg, den lille gyngestol, [...]“ (O, 90). Podobný význam mají v románu i další z těch několika málo předmětů, které protagonista vlastní či je má vypůjčené; v textu se tedy často objevuje například vesta (vest), perořízek (pennekniv), brýle (briller) či deka (tæppe). Kromě majetku jsou pak pro hlavního hrdinu významná také místa, kde může přijít k bohatství, tedy v první řadě redakce (redaktionskontor) a jeho oblíbená sklepní zastavárna (kjælder), která je v textu nazývána také výrazem „Onkel“

(podle slovníku Bokmålsordboka žertovné označení zastavárníka²), což by mohlo představovat překladatelský oříšek.

K tématu často opakovaných výrazů bychom na závěr chtěli říci, že dle našeho názoru by si překladatel měl těchto řetězců všimnout a překládat je jednotně, aby se v překladu zachoval dojem opakování.

---

²

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=onkel&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge+=&ordbok=begge

2. Překlady a jejich kontext

2.1. Přehled překladů a jejich vydání

Než přistoupíme k přehledu českých překladů *Hladu*, zamysleme se nad důvody, které vedou k opakovanému překladu stejného díla. Na první pohled by se mohlo zdát, že potřeba nového převodu vychází hlavně z jazykového vývoje, nicméně příčiny zastarávání překladu jsou komplexnější a souvisejí spíše se změnou literárního kontextu (Vilikovský, 1984, s. 88). Podle Popoviče (1983, s. 260) je příčinou potřeba znovu si ujasnit a konkretizovat vztah k danému dílu, autorovi a kultuře. Hrala (1987, s. 50) k tomu uvádí, že spolu s proměnami vztahu výchozí a cílové kultury se vyvíjí i interpretace díla a kvůli této dobově podmíněné interpretaci pak překlad zastarává rychleji než originál. Překladaelé překládají pro svou dobu – toho si byl vědom například i Otokar Fischer:

[B]ylo by povážlivé a přeceňující, chtít překládat pro nesmrtelnost. Spokojme se s tím, abychom překládali pro současnost. Žádný překlad není nenahraditelný; žádný není nepřekonatelný; žádný není takový, aby nemohl být zdokonalován.

(Fischer, 1929, s. 276)

Překlad tedy musíme chápat jen jako verzi originálu, která byla vytvořena pro danou dobu a časem si žádá obnovení, případně i zdokonalení.

1902 (Hugo Kosterka)

Poprvé u nás *Hlad* vyšel v překladu Huga Kosterky v roce 1902. Román vydalo pražské nakladatelství Hejda & Tuček v rámci edice Naše knihy (svazek XIV.). V roce 1917 vyšel překlad ve druhém, upraveném vydání. Ověřili jsme, že provedené úpravy byly pouze formálního charakteru (například „na pravo“ bylo nahrazeno spřežkou „napravo“), takže tuto verzi můžeme opravdu považovat jen za jazykově upravené vydání stejného překladu. Toto upravené vydání pak vyšlo v roce 1920 v novém nákladu. V naší práci jsme se rozhodli vycházet z prvního vydání z roku 1902.

Jak už jsme uvedli výše, originál vyšel v několika vydáních, které se od sebe obsahově značně liší. U všech českých překladů jsme tedy museli zjistit, ze kterého norského vydání překladatel vycházel. U starších překladů, a tedy i převodu Kosterkova, to bylo složitější, neboť dříve nebylo povinné tento údaj v knize uvádět. Jediná informace, kterou se z Kosterkova překladu dozvíme, zní: „se svolením autora přeložil Hugo Kosterka“. Vzhledem k tomu, že překlad vyšel v roce 1902, přicházejí v úvahu dvě možné předlohy – první norské vydání z roku 1890 a druhá, upravená a zkrácená verze z roku 1899. První vydání je dostupné elektronicky, druhé jsme však k dispozici bohužel neměli. Naše zkoumání jsme tedy museli založit na úryvcích uvedených v článku S. Dingstada (1998). Díky tomu se nám podařilo zjistit, že Kosterka vycházel z druhého, Hamsunem upraveného vydání z roku 1899.

1932 (Milada Lesná-Krausová)

O druhý český překlad *Hladu* se roku 1932 postarala Milada Lesná-Krausová. Překlad vyšel v pražském nakladatelství Alois Hynek. Bohužel se z údajů uvedených v knize opět nedozvíme, ze kterého norského vydání překladatelka vycházela. V úvahu by kromě prvního (1890) a druhého vydání (1899) připadalo ještě vydání třetí (1907) a čtvrté (1916). Tato vydání jsme však bohužel také neměli k dispozici, a museli jsme si tedy opět vystačit s úryvkem z Dingstadova (1998) článku. Na základě toho jsme zjistili, že Lesná-Krausová vycházela z tehdejší poslední norské verze z roku 1916.

1959 (Milada Lesná-Krausová)

V roce 1959 vyšel *Hlad* znovu v překladu Lesné-Krausové, tentokrát v edici Světová četba Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU). O motivaci, jež vedla k novému vydání, se na obálce dočteme, že „toto nové vydání ‚Hladu‘ [je] prvním krokem k vydávání děl autora, který se za doby nacistické okupace těžce provinil na své zemi, avšak jeho umělecké dílo trvá a je schopno vpravdě básnickým slovem promluvit i k dnešnímu čtenáři“. O předchozím překladu Lesné-Krausové tu není ani zmínka, vydání je označeno jako první v SNKLHU. Na první pohled tedy není jasné, zda se jedná o stejný překlad vydaný jiným nakladatelstvím, nebo překlad přepracovaný či zcela nový. Při bližším zkoumání však zjistíme, že se verze značně liší; alespoň drobné rozdíly nalezneme téměř v každé větě, jak je vidět

hned na první straně (rozdílná místa jsme vyznačili tučným písmem, odlišný slovosled podtržením):

Jakmile jsem otevřel oči začal jsem ze starého zvyku přemýšlet, mám-li dnes něco, nač bych se těšil. Byl jsem trochu v úzkých v poslední době; můj majetek kus po kuse byl odnášen k "tetě" a trochu jsem znervosněl a znetrpělivěl, několikrát jsem také zůstal ležet v posteli celý den, protože jsem měl závrať. **Tu a tam,** když **mi přálo** štěstí, dostal jsem **až pět korun z některého časopisu** za feuilleton. (P1932, 5)

Jakmile jsem otevřel oči, začal jsem ze starého zvyku přemýšlet **o tom, zda** mám dnes něco, nač bych se těšil. V poslední době jsem byl trochu v úzkých; svůj majetek jsem kus po kuse odnášel k "tetě", znervosněl jsem a stal jsem se netrpělivým, asi dvakrát jsem také ležel celý den v posteli, protože jsem měl závrať. **Čas od času,** když **jsem měl** štěstí, **podařilo se mi** dostat od některých novin pět korun za feuilleton. (P1959, 31)

Změny sice většinou nejsou nijak zásadní, v mnoha případech se jedná o úpravu slovosledu nebo nahrazení staršího výrazu modernějším, nicméně ne každá úprava je tak snadno vysvětlitelná, někdy se jedná téměř o synonyma a není jasné, proč se překladatelka podruhé uchýlila k jinému řešení (např. „čas od času“ místo „tu a tam“ nebo „když jsem měl štěstí“ místo „když mi přálo štěstí“). Přestože je více než pravděpodobné, že se překladatelka svým dřívějším překladem inspirovala, místy to působí, jako by text překládala bez nahlížení do předchozí verze. I když oba překlady pocházejí od téže překladatelky, nesmíme zapomínat, že i překladatelé procházejí vývojem a jejich metoda se může časem měnit (Levý, 2012, s. 192). Verze tedy budeme posuzovat jako dva samostatné překlady.

Také bychom měli upřesnit, že podle údajů v tiráži je text přeložený z norského vydání z roku 1953, tedy pozdějšího, než ze kterého vycházel první překlad Lesné-Krausové. Předpokládáme však, že tato dvě vydání se od sebe příliš neliší, Dingstad (1998) ve svém přehledu vydání z roku 1953 vůbec nezmiňuje, po verzi z roku 1916 uvádí až jazykově upravené vydání z roku 1954. Mezi verzemi 1916 a 1954, ze kterých překlady Lesné-Krausové vychází, každopádně nejsou žádné obsahové rozdíly.

2016 (Helena Kadečková)

Nejnovější české vydání *Hladu* vyšlo v roce 2016 v nakladatelství dybbuk a přeložila ho Helena Kadečková. K důvodům, jež vedly k vytvoření nového překladu, se v doslovu uvádí následující:

Kosterka i Lesná-Krausová znali poměrně dobře výchozí jazyk i realie a často zvolili optimální odpovídající český výraz. Čeština se ovšem za ta léta značně změnila a změnilo se i pojetí moderního překladu. Tomu ani dosavadní poslední překlad neodpovídá. Neodhaluje některé stylistické a potažmo významové nuance Hamsunova textu a jeho čeština je vinou přílišné doslovnosti a nerespektování aktuálního větného členění, čili přirozeného českého slovosledu, kostrbatá. Z toho důvodu bylo načase, aby bylo toto klasické dílo evropské literatury přeloženo znovu.

(Humpál, 2016b, s. 237)

Poprvé se tedy dozvídáme konkrétnější informace o důvodu vytvoření nového překladu. Z výše uvedeného tedy předpokládáme, že si překladatelka byla vědoma slabších stránek starších překladů a snažila se vytvořit moderní překlad, který bude co nejlépe reprodukovat originál, ale zároveň bude odpovídat požadavkům přijímající kultury a cílového jazyka.

Podle údajů v tiráži je text přeložen z norského vydání z roku 2014. Toto vydání pravděpodobně vychází z jazykově modernizovaného vydání z roku 2007. Obsahově by však stále mělo odpovídat verzi z roku 1916, poslednímu vydání, v němž byly provedeny i změny obsahového charakteru.

Rozdílnost předloh – volba metody

Na závěr si shrneme, nakolik jsou předlohy překladu rozdílné, a vysvětlíme a zdůvodníme metodu, pro kterou jsme se nakonec rozhodli.

Kosterkův překlad vychází z druhého vydání z roku 1899, které je oproti vydání prvnímu (1890) místy zkráceno a obsahově upraveno. Zbývající tři překlady (1932, 1959 a 2016) sice vycházejí z rozdílných originálů, ty se však mezi sebou liší pouze jazykově a obsahově jsou shodné a odpovídají vydání z roku 1916. Celkově tedy můžeme říci, že překlady vycházejí ze dvou vydání – 1899 a 1916. Tyto verze se obsahově trochu liší.

Pokud bychom chtěli, aby naše práce byla zcela precizní, měli bychom pracovat se všemi šesti texty (dvěma originály a čtyřmi překlady). Nicméně vzhledem k tomu, že srovnávat čtyři texty na základě dvou originálů, u nichž bychom neustále museli kontrolovat, zda se neliší, by bylo značně komplikované, rozhodli jsme se postup zjednodušit a pracovat pouze s jedním originálem. Přestože se v norských verzích nacházejí rozdíly, stále se jedná o stejný román a srovnávání jeho různých původních

vydání by rozsahem vystačilo na samostatnou práci. Zbývá tedy otázka, které vydání pro naši práci použít. Vzhledem k velmi špatné dostupnosti verzí z let 1899 a 1916 jsme se nakonec rozhodli pracovat s novým, dobře dostupným vydáním z roku 2000, které obsahově odpovídá originálům, z nichž vycházejí tři nejnovější české překlady. Pokud přikročíme k tomuto zjednodušení, musíme však stále mít na paměti, že Kosterka překládal z jiného originálu, než se kterým jeho text srovnáváme. V případě, že narazíme na významnější obsahové odchylky, nesmíme je ihned přisuzovat překladateli, ale zvažovat i možnost, že za nimi stojí odlišná předloha. Bohužel nemáme k dispozici vydání z roku 1899, abychom mohly tyto případy prověřit, ale jako východisko můžeme případně použít alespoň první vydání z roku 1890, které je elektronicky dostupné a je Kosterkově předloze přece jen podobnější než vydání novější.

2.2. Překladaelé

Hugo Kosterka (1867–1956)

Hugo Kosterka byl významný překladatel, jenž působil zejména na přelomu 19. a 20. století. Vystudoval právnickou fakultu (1890) a pracoval jako poštovní úředník, později se stal vrchním účetním radou ministerstva pošt. Často cestoval a měl rozsáhlé jazykové znalosti – kromě severských jazyků, na které se specializoval, překládal také z němčiny, angličtiny, francouzštiny, italštiny, španělštiny, portugalsštiny a charvátštiny. (Opelík, 1993, s. 872)

Na konci 19. století měl Kosterka jako překladatel ze severských jazyků, dominantní postavení, jako téměř jediný překládal přímo z originálního jazyka a navazoval nezprostředkované kontakty s osobnostmi ze severských zemí (Vimr, 2014, s. 23). Jako hlavní odborník na skandinávskou literaturu zastával téměř veškerou práci spojenou s překladem – komunikaci s autorem, samotný překlad, jeho redakci a někdy i vydání (Vimr, 2014, s. 74). Počátkem 20. století nastoupila nová generace překladatelů a Kosterka svou výsadní pozici ztratil, přesto však zůstal aktivní a jeho překlady nadále téměř stále představovaly v průměru asi 10 % z celkového počtu překladů ze severských jazyků, což bylo výrazně více než u ostatních překladatelů (Vimr, 2014, s. 46).

Přestože byl Kosterka součástí několika literárních skupin (pokrokového hnutí *Vzdělávací bibliotéka* a dekadentní *Moderní revue*), nebyl názorově vyhraněný a jeho

činnost se na program těchto uskupení neomezovala; pro své překlady využíval veškeré publikační možnosti, které se nabízely (Vimr, 2014, s. 58–60). Řídil se totiž svým vlastním programem, programem nadšence – jeho cílem bylo objevovat a zprostředkovávat severskou literaturu všeho druhu (Vimr, 2014, s. 74). Pro překlad si vybíral díla, která ho zaujala – od děl klasiků jako Knut Hamsun či Arne Garborg až po nenáročné ženské romány švédské spisovatelky Emilie Flygare-Carlénové (Vimr, 2014, s. 74). Od Hamsuna přeložil kromě *Hladu* další tři díla – *Pana* (1896), *Viktorii* (1916) a *Ženy u studny* (1923) (Opelík, 1993, s. 872).

Milada Lesná-Krausová (1889–1961)

Milada Lesná-Krausová byla představitelkou nové generace překladatelů, kteří začali publikovat kolem desátých let 20. století (první překlad Lesné-Krausové pochází z roku 1907) a na rozdíl od dřívějších nadšenců, jako byl Hugo Kosterka, již většinou měli filologické vzdělání (Vimr, 2014, s. 62). Lesná-Krausová, dcera germanisty A. V. Krause a od roku 1910 manželka indologa V. Lesného, vystudovala germanistiku na filozofické fakultě a poté působila jako lektorka dánštiny a norštiny na pražské technice (Opelík, 1993, s. 956).

Nástupem této generace skončilo období, kdy jeden překladatel vládl téměř monopolem na překlad z daného jazyka, a nastala chaotičtější situace – mezi překladateli vznikala silná konkurence až rivalita a začala se více zpochybňovat kvalita jejich překladů (Vimr, 2014, s. 23). Terčem kritiky se stala i Lesná-Krausová – Gustav Pallas nesmlouvavě shodil její převod *Marie Grubbové* (J. P. Jacobsen), nazval jej „přešroubováním“ a „nevkusn[ou], neuměleck[ou] karikatur[ou]“ (Vimr, 2014, s. 63–64). Na rozdíl od Kosterkova období, kdy byly překlady přijímány bez výhrad, museli překladatelé nové generace kvalitu svých překladů často tvrdě obhajovat (Vimr, s. 64).

Podobně jako u Kosterky je i repertoár překladů Lesné-Krausové široký a různorodý. Překládala díla klasiků (K. Hamsuna, B. Bjørnsona, H. Ibsena, A. Strindberga), díla filozofická (S. Kierkegaard) a literárněvědná (G. Brandes), dobrodružnou literaturu, detektivní romány, pohádky, cestopisy i ženské romány (Opelík, 1993, s. 956). Kromě *Hladu* přeložila i další řadu Hamsunových děl – *Novou zemi* (1925), *Děti doby* (1926), *Osadu Segelfoss* (1927), *Tuláky 1, 2* (1928), *Poslední kapitolu* (1929), *Viktorii* (1929), *Mystérie* (1931), *Augusta* (1931), *V pohádkové zemi*

(1932), *Tulácké dny* (1934) a *Královnu ze Sáby a jiné povídky* (1946) (Opelík, 1993, s. 957).

Helena Kadečková (nar. 1932)

Helena Kadečková je přední současnou překladatelkou z norštiny, islandštiny, staroislandštiny a okrajově i dánštiny. Studovala němčinu a dánštinu na FF UK v Praze (1952–1957), islandštinu na univerzitě v Reykjavíku (1957–1965), od roku 1958 do roku 2012 působila jako pedagožka na katedře germanistiky a nordistiky FF UK. Získala řadu českých i severských ocenění: Jungmannova cena, 1998; Medaile Karla Čapka za překlady z tzv. malých jazyků, 1999; islandský Sokolí řád, 1991 (Obec překladatelů, c2016–2017)³; norská Medaile svatého Olava, 1997; norský Královský řád za zásluhy, 2003 (Det norske kongehus, 2017)⁴.

Nejvíce překladů Kadečkové pochází z islandštiny, z norštiny přeložila například díla Tarjeie Vesaase či Cory Sandelové. Od Knuta Hamsuna přeložila kromě *Hladu* také romány *Pan* (1982) a *Mystérie* (1982, 2. vyd. 2000). (Obec překladatelů, c2016–2017)

2.3. Dobové překladatelské tendence

České překlady románu *Hlad* vznikly v časovém rozpětí více než 100 let. Chceme-li je srovnávat a hodnotit jejich kvalitu, musíme se blíže seznámit s hlavními překladatelskými tendencemi, které vládly v době jejich vzniku. V dějinách překladu se totiž názory na otázku, co lze považovat za dobrý překlad, značně vyvíjely, a proto musíme blíže prozkoumat kontext norem, v němž překladatelé vytvářeli své verze.

Za základní proměnnou hodnotu ve vývoji překladatelských přístupů by se mohl považovat protiklad věrnosti a volnosti. Levý (2012, s. 82) tyto dvě metody chápe následovně:

Jako překladatelskou metodu „věrnou“ (či snad lépe doslovnou) označujeme pracovní postup těch překladatelů, kteří za svůj hlavní cíl považují přesnou reprodukci předlohy, jako metodu

---

³<http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/K/KadeckovaHelena.htm>

⁴<http://www.kongehuset.no/tildelinger.html?tid=28028&sek=27995&q=Kadeckova&type=&aarstall=>

„volnou“ (či spíše adaptační) tu, které jde především o krásu, tj. estetickou a myšlenkovou blízkost čtenáři, o to, aby překladem vzniklo původní umělecké dílo české.

Tyto protichůdné přístupy se ve vyhocené podobě projeví již v metodě klasicistní (volný překlad) a romantické (věrný překlad) (Vilikovský, 1984, s. 74) a staly se základem i pro překladatelské tendence ve 20. stoletím.

Než se podíváme na tendence vládoucí na počátku 20. století, tedy v době, kdy vznikl Kosterkův překlad, musíme se alespoň ve stručnosti zmínit o dřívější situaci, která pro nadcházející vývoj představovala důležité východisko. V druhé polovině 19. století u nás převládaly dvě odlišné překladatelské metody. Nejvlivnějším překladatelem zastávajícím první metodu byl Jaroslav Vrchlický, u něhož převažovalo hledisko estetické, jeho cílem bylo vytvořit formálně odpovídající český ekvivalent – řídil se tedy spíše metodou volného překladu (Levý, 1996, s. 178). Protichůdný přístup prosazoval J. V. Sládek, u něhož převažovalo hledisko reprodukční, tedy věrnost předloze (Levý, 1996, s. 178).

V 90. letech 19. století se objevily nové literární skupiny (Česká moderna, dekadenti, symbolisté, T. G. Masaryk a realisté), které spojoval kritický postoj vůči metodě Vrchlického, jíž vytýkaly nedodržování zásady věrného překladu (Levý, 1996, s. 187). Začal se rodit nový přístup k překládání, který přetrvával přibližně až do první světové války (Levý, 1996, s. 209). Celkově lze zaznamenat obrát pozornosti k výchozímu textu a kultuře. Česká moderna, v jejímž kruhu působil i Hugo Kosterka, považovala cizí (národní a dobové) rysy původního díla za prvky významné pro kulturní individualizaci, a prosazovala tedy jejich zachování v překladu a přenesení do domácí kultury (Levý, 1996, s. 192). Překladatelé tohoto období často přebírali cizí slova a někdy používali cizí pravopis i pro již zdomácnělé výrazy (např. sfera) (Levý, 1996, s. 198–199). Pro toto období bylo také charakteristické používání archaismů (záporového genitivu, plusquamperfekta, infinitivu –ti), někdy zároveň i novotvarů, dále pak dialektismy, argotismy, a dokonce se přejímala i cizí slova z jiných jazyků než jazyka originálu; celkově lze také vysledovat sklon používat zvláštější, méně obvyklé jazykové prostředky (Levý, 1996, s. 199–200). Věrnost předloze se projevila rovněž v převodu vlastních jmen – překladatelé, kteří tíhnou k věrnému překladu, je povětšinou ponechávají v původní, nepočestěné podobě (Levý, 1996, s. 179). Doslovnost se odrazila i na vyšších úrovních textu – překladatelé se často drželi syntaxe originálu a

přesně následovali původní slovosled (Levý, 1996, s. 203). Přístup k překládání v období od konce 19. století do první světové války, do něhož časově spadá i Kosterkův převod, se tedy vyznačoval věrností předloze (na všech textových úrovních), doslovností a jazykovou exotizací. Po přelomu století sice tato metoda nebyla přímo určena nějakou teorií, v praxi však převládala a prosazovali ji také kritici a redaktoři (Levý, 1996, s. 204).

První hlasy zpochybňující tehdejší vládnoucí tendence se ozvaly před první světovou válkou. Začala se kritizovat kvalita českých překladů, především jejich toporný styl ovlivněný cizími jazyky, a v roce 1911 byla založena první česká překladatelská organizace, Sdružení překladatelské, jejímž cílem mimo jiné bylo starat se o kvalitu překladů (Levý, 1996, s. 209). Začal vznikat nový překladatelský přístup – substituční teorie, jejíž myšlenku poprvé formuloval německý klasický filolog Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff – v této teorii fungují jako ekvivalent dobové funkční styly, jinak řečeno, styl autora originálu by se měl nahrazovat stylem autora domácího, který mu odpovídá z literárněhistorického hlediska (Levý, 1996, s. 207). V českém prostředí byl hlavní osobností prosazující substituční metodu Otokar Fischer – spolu s dalšími překladateli, kteří sdíleli jeho hlavní teze (tzv. Fischerova překladatelská škola), vytvořil vlivnou teorii období první republiky (Levý, 1996, s. 212). Fischer kritizoval doslovnost překladů a upozorňoval na nutnost překládat v duchu cílového jazyka; své stanovisko vyjádřil například touto metaforou:

Jazyk nepodobá se jazyku jako klavír klavíru, neběží tu o nástroje stejné konstrukce, různého jen ladění a různé jakosti, nýbrž jsou to nástroje s osobitým timbrem a se zcela odlišnými technikami, jež bezduše přenášet by vedlo prostě k absurdnostem. Mám-li skladbu, složenou pro varhany, přednésti na houslích, musím ji přirozeně přizpůsobiti změněnému účelu, resp. musím ji zahrát tak, jak by ji její původce byl složil, kdyby byl na housle pomýšlel.

(Fischer, 1929, s. 273)

Myšlenka nahrazování cizího prvku domácím ekvivalentem by mohla vést k domněnce, že substituční metoda je na pomyslné ose věrnosti/volnosti značně vychýlena směrem k volnému překladu (až adaptaci), nicméně je třeba upozornit, že Fischer si byl stále vědom nutnosti věrného přístupu k originálu, který však důrazně odlišoval od nežádoucí doslovnosti:

Překládání doslovné má své místo: pro školní výcvik, pro učení jazyků, pro slohová exercitia, pro „taháky“; ale bylo by směšné domnívat se, že překládati doslovně znamená překládati věrně. K vystižení smyslu je ne pouze dovoleno, nýbrž prostě nutno, aby se slovíčka měnila [...].

(Fischer, 1929, s. 273)

Správný překladačský přístup by podle Fischerovy teorie měl být skloubením věrnosti i volnosti:

Běží o odpovědnost k autoru originálnímu a spolu o svědomitost při kladení každého slova – svědomitost tím naléhavější, čím jasněji si uvědomujeme, že věrný překlad vyžaduje ne otroctví, ale volnosti.

(Fischer, 1929, s. 274)

Odpověď na otázku, nakolik se přiklonit k věrnosti a nakolik k volnosti, pak nejlépe vystihuje Fischerovo známé heslo, že překlad by měl být natolik volný, aby zůstal věrný.

Příznivci Fischerovy školy nepředstavovali homogenní skupinu, míra jejich požadavků se různila (Levý, 1996, s. 212). Někteří představitelé chápali substituční teorii ve vyhocené podobě, tíhli k větší volnosti a uchylovali se k přehnaným a nevhodným lokalizacím (Levý, 1996, s. 230). Levý (s. 230–231) v tomto kontextu cituje Fischerova současníka Bohumila Mathesia, mimo jiné překladače Ibsenova Peera Gynta, který s nadsázkou prohlásil, že „dobrý překladač může a má autora znásilnit (je-li potřeba), zkrátit, prodloužit, doplnit, překomponovat, zkrátka tomu chudákovi pomoci“. Tvůrčí charakter překladačovy práce získal na důležitosti a častěji docházelo k zásahům do autorova textu, například k přebarvování stylu vinou přehnaných kompenzací (Levý, 1996, s. 219). Mezi extrémnější postupy patřilo nahrazování cizího dialektu nářečím z českého prostředí; tuto metodu však sám Fischer nepropraktikoval ani neprosazoval (Levý, 1996, s. 222).

Společným cílem překladačů meziválečného období bylo, aby překlad nezněl jako překlad, a kvůli tomuto cíli byli ochotni slevit z požadavku věrné reprodukce jednotlivostí – usilovali totiž především o ekvivalenci účinku na čtenáře, ne o vytvoření přesné kopie originálu, která by neodpovídala přirozenému duchu češtiny (Levý, 1996, s. 220–222). Celkově lze říci, že většina významných překladačů tohoto období tíhla k volnějšímu překladu – ať už v umírněnější podobě, kterou prosazoval například

Fischer, kdy se volnost projevovala spíše v nedoslovném převodu jednotlivostí, nebo v podobě vyhocenější, kdy bylo do textu výrazněji zasahováno i na vyšších úrovních.

Po druhé světové válce začíná přístup k překladu nabývat vědeckého rámce – zatímco dříve o tomto tématu vycházely spíše kratší úvahy, jejichž autory většinou byli samotní překladatelé, po válce se překladu začínají podrobněji věnovat i literární vědci a lingvisté a vznikají první translatologické práce (Hausenblas, 2012, s. 14). Badatelé se překladem zabývají komplexněji; na rozdíl od dřívější doby, kdy se zkoumala především jeho filologická stránka, se nyní kromě čistě jazykových aspektů věnuje pozornost i jiným rovinám, např. společenské a ideově-estetické hodnotě (Popovič, 1983, s. 271). Překlad se chápe jako celek, protiklad věrnosti a volnosti ztrácí na aktuálnosti a mluví se spíše o adekvátnosti jako „reproduk[í] obsahu díla a funkčně stylistick[é] rovnocennost[i] původního a přeloženého textu“ (Fedorov, 1968, cit. podle Vilikovský, 1984, s. 85). Je samozřejmě otázkou, nakolik vědecký přístup ovlivnil reálné překladatelské tendence, nicméně vzhledem k tomu, že mnoho prací bylo poměrně praktické povahy (například Levého Umění překladu, 1963), lze předpokládat, že teorie zanechala stopy i v praxi a překladatelé začali také vnímat překlad komplexněji.

Je těžké objektivně vystihnout tendence vládnoucí v současnosti či nedávné minulosti. Zdá se však, že překlad se nyní řídí hlavně funkčním hlediskem. Ukazuje se to například v přístupu ke vztahu mezi cizími a domácími prvky:

„V současnosti se dává přednost takovým řešením, která zachovávají estetickou totožnost díla a zdůrazňují obecné významové složky. Exotické prvky se zachovávají do té míry, pokud jsou funkční a neztrácejí komunikativnost.“

(Vilikovský, 1984, s. 177)

Dřívější tradice zaujímaly k problematice cizího a domácího spíše jednoznačné stanovisko – na začátku 20. století se tíhlo k zachování exotických prvků, meziváleční překladatelé zase cizí prvky často substituovali domácími. V současnosti však překladatel často posuzuje případ od případu v závislosti na funkčnosti a kontextu. Příkladem může být přístup Levého (2012, s. 106–107) k převodu vlastních jmen. Ta se podle něj mají překládat, pokud mají významovou hodnotu (např. ve středověkých

alegoriích), avšak pouze v případě, že se význam vztahuje k celku díla; zároveň je třeba brát ohled na případnou tradici známého jména a ostatní jména v textu. Tento přístup bychom snad mohli zobecnit a konstatovat, že v současnosti převládá tendence posuzovat jednotlivé překladatelské problémy individuálně, v závislosti na vícero faktorech.

Vliv dobových tendencí na překlady - hypotéza

Je zřejmé, že dobové překladatelské tendence jsou opravdu jen tendencemi a nelze je automaticky vztahovat na všechny překladatele, kteří působili v daném období. I přesto však existuje poměrně velká pravděpodobnost, že vládnoucí přístupy jejich překlady alespoň částečně ovlivnily. Vzhledem k tomu, že se tendence v obdobích, z nichž pocházejí překlady *Hladu*, poměrně značně lišily, bude zajímavé prozkoumat, zda se v jednotlivých verzích projeví, případně jakým způsobem.

Kosterkův překlad pochází z roku 1902, tedy z období, kdy byl hlavním východiskem pro překlad výchozí text, který se překladatelé snažili reprodukovat co nejvěrněji (někdy až příliš doslovně) a ponechávali v překladu i jeho cizí prvky. I přesto, že byl Kosterka značně individuální překladatel nezávislý na normách literárních skupin, můžeme předpokládat, že i on překládal v podobném duchu. Stanovujeme si tedy hypotézu, že jeho překlad bude na všech rovinách věrnější – lze očekávat těsnější převádění norských výrazů a konstrukcí, doslovnější slovosled (který možná nebude vždy odpovídat českému aktuálnímu členění větnému), důslednější respektování délky vět a odstavců. Pokud se doslovnost dotkne i slovesných časů, budou úseky v historickém přítentu pravděpodobně převáděny do češtiny totožným prostředkem a polopřímá řeč zůstane v minulém času. Věrnost by se měla projevit i ve věrném převodu interpunkčního a grafického značení (např. i uvozovek). Lze očekávat zachování reálií a v případě vlastních jmen a názvů jejich nepřekládání a ponechání norské podoby – tzn. např. názvy ulic v nezměněné formě (Universitetsgaten), totéž u jmen a přezdivek („Saksen“), názvů novin („Aftenposten“) apod. Reálie také pravděpodobně nebudou moc často explicitovány (např. „Jotunheimen“ bez upřesnění, že se jedná o pohoří).

První překlad Lesné-Krausové (1932) pochází z meziválečného období, kdy v přístupech k překládání převládala substituční metoda Fischerovy školy. Celkově toto období charakterizoval volnější vztah k předloze a obrat pozornosti k cílovému jazyku a

přijímající kultuře. Pokud vyjdeme z předpokladu, že Lesná-Krausová překládala pod vlivem těchto tendencí, lze očekávat, že její převod bude volnější než Kosterkův – na rovině lexikální, gramatické i syntaktické. Překlad by měl působit méně doslovně, slovosled by měl více odpovídat českým zvyklostem; snaha o dosažení větší koherence v cílovém jazyce může vést i ke změnám ve větných celcích a úpravám interpunkce a grafického značení. Přirozenost by se mohla projevit i ve slovesných časech – je možné, že překladatelka bude hledat i další, pro češtinu přirozená řešení převodu historického přezdentu. Je otázka, zda bude v podobném duchu převáděna i polopřímá řeč (tedy v přítomném času na rozdíl od préterita originálu). Co se týče reálií, domníváme se, že budou co nejvíce přizpůsobovány přijímající kultuře – neznámé reálie budou generalizovány (např. „hory“ místo „Jotunheimen“), případně i substituovány, vlastní jména a názvy co nejvíce zdomácňovány (vlastní jména a přezdívky nahrazovány českými ekvivalenty či alespoň pravopisně upravovány a místní a další názvy – například novin – překládány). Domníváme se, že se překladatelka bude snažit co nejvíce stírat prvky cizosti a překládat v přirozeném duchu češtiny.

Poslední dva překlady, druhý převod Lesné-Krausové (1959) a nejnovější překlad Kadečkové (2016) už víceméně spadají do období moderního překladu. Předpokládáme, že překladatelky budou k protikladu věrnosti a volnosti zaujímat méně vyhraněný postoj, nebudou originál reprodukovat ani příliš doslovně, ani ho přehnaně přizpůsobovat domácím konvencím. Překlady by měly být co nejpřirozenější, ale zároveň co nejvěrnější předloze. Reálie se pravděpodobně budou převádět takovým způsobem, aby se neztratila jejich významová hodnota (tedy například přezdívky jako „Jomfruen“ nebo „Saksen“ budou překládány), ale zároveň aby se zachoval určitý stupeň cizosti, který román zakotvuje v norském prostředí (neočekáváme tedy například nahrazování norských reálií českými ekvivalenty). Neznámé reálie budou nejspíše zachovány, ale doplněny explicitací (např. „pohoří Jotunheimen“). Co se týče polopřímé řeči, předpokládáme, že bude převáděna do přítomného času, který je pro českou polopřímou řeč typický. Přestože jsme oba překlady zasadili do moderního období, musíme si uvědomit, že je mezi dobou jejich vzniku přece jen velký časový rozdíl, a moderní tendence se tedy nebudou projevovat ve stejném rozsahu. Výše jsme také citovali pasáž z doslovu k překladu Kadečkové, v němž byl překlad Lesné-Krausové hodnocen jako příliš doslovný a kostrbatý. Lze očekávat, že tendence, které jsme zmínili v tomto odstavci, budou ve větší míře platit pro verzi Kadečkové, zatímco přístup Lesné-Krausové se bude pohybovat někde na půli cesty mezi staršími a

modernějšími metodami. Předpokládáme, že oproti překladatelčině první verzi (1932) bude verze z roku 1959 modernější, ale stále bude obsahovat pozůstatky starších metod, což také zřejmě představovalo jeden z důvodů k vytvoření nejnovějšího překladu (2016).

Na závěr bychom ještě chtěli připojit hypotézu, která přímo nesouvisí s dobovými tendencemi, ale je spojena s fenoménem stárnutí překladu. Předpokládáme, že překladatelé překládali jazykem současným pro svou dobu – a jelikož zkoumané překlady vznikly ve značně širokém časovém rozpětí, lze očekávat, že jejich jazyk bude, z pohledu dnešního čtenáře, postupovat od archaického po současný. Je pravděpodobné, že Kosterkův překlad se dnes bude zdát místy zastaralý. Jisté zastaralejší prvky lze čekat i u překladů Lesné-Krausové, zejména u slovní zásoby, která se rychle vyvíjí (například expresivní výrazy). Překlad Kadečkové bude pravděpodobně po jazykové stránce nejmodernější – na druhou stranu ale nesmíme zapomínat, že ač je časově nejbližší současnosti, zase jej nejvíce času odděluje od originálu, a nelze proto vyloučit, že se překladatelka místy uchýlí k historizaci, aby text více přiblížila dobovému kontextu originálu.

II. Praktická část

1. Metoda

V této části se budeme věnovat podrobnému rozboru překladů. Budeme vycházet z klíčových míst a problémů, které jsme si definovali při analýze originálu, a na jejich základě se pokusíme rekonstruovat metody jednotlivých překladatelů, které pak srovnáme s předpokládanými postupy, jež jsme blíže popsali v rámci hypotézy.

Náš pracovní postup vycházel z analýzy předlohy, díky níž jsme získali představu o místech, která by pro překlad mohla být klíčová. S tímto vědomím jsme pak podrobně procházeli originál a srovnávali řešení daných míst v překladech. Překlady jsme pročítali i samostatně, bez souběžného kontrolování originálu, aby nám neunikly ani případné stylistické neobratnosti a jiné zvláštnosti – tato místa jsme pak srovnali s originálem a ostatními překlady. Z takto detailního srovnávání čtyř textů a předlohy pochopitelně vzešlo obrovské množství rozdílů, a bylo proto nezbytné je protřídit a vybrat z nich ty zásadní, které vypovídají o překladatelské metodě. Čím hlouběji jsme do textů pronikali, tím zřetelněji se rýsovala hranice mezi významnými a podružnými odchylkami. Podobný postup při analýze překladu popisuje i Levý (2012, s. 185–186):

Proto analýza překladu musí začít jemným srovnáváním převodu s předlohou a takřka statistickým hromaděním detailních odchylek, které zjistíme. A zase lze říci, že jisté procento odchylek bude náhodné [...]. Mezi náhodné odchylky, které mohou nanejvýše posloužit jako doklady jazykových znalostí překladatele nebo jeho pečlivosti, patří vyloženě významové omyly [...]. Ostatní nepřesnosti, které zjistíme, se nám brzy začnou aspoň zčásti seskupovat do několika skupin charakterizovaných vždy jedním typem významového či estetického přesunu proti předloze. Takové skupiny odchylek nám pak ukážou cestu k hlavním interpretačním principům českého tlumočnicka.

Na následujících stránkách se budeme postupně zabývat klíčovými místy a jejich řešeními, z nichž se pak pokusíme vyvodit hlavní metodu jednotlivých překladů. Posoudíme, zda metody odpovídají stanovené hypotéze. Na závěr pak zhodnotíme kvalitu překladů ze současného pohledu.

2. Analýza překladů

2.1. Reálie

Toponyma

Nejdříve se zaměříme na názvy ulic a náměstí. Pro převod do češtiny se nabízí několik možných řešení, podíváme se, která z nich překladatelé zvolili a zda se jich drželi důsledně.

V nejstarší verzi z roku 1902 výrazně převládá transkripce, tedy ponechání norského názvu, např. „Akersgaden“⁵, „Stortorvet“ či „Smedgangen“. Kosterka plně zachovává cizost těchto reálií, v nezměněné podobě je přejímá z originálu a nijak více je adresátovi nepřibližuje. Ve většině případů chybí u názvů ulic jakákoliv explicitace, nejsou doplněny označením „ulice“, český čtenář si tuto skutečnost musí sám vyvodit z kontextu, např.

„Jdu klidně pokojem k protějším dveřím, nespíchaje, nepomýšleje na útěk; otevírám také tyto a vycházím **do Vognmandsgaden**. (P1902, 156).

Většinou si lze snadno domyslet, že se jedná o ulici (i když o bližší určení, např. zda se jedná o uličku, ulici či třídu, už čtenář neznalý norštiny přichází), v překladu se však objevují i případy, které mohou českého čtenáře zarazit, např.:

Město ponenáhlu bylo na nohou; blížila se doba procházky, a pozdravující se a usmívavý národ vlnil se **po Karlu Johanu**. (P1902, 22)

Tato ulice se přitom na tomto místě objevuje v textu poprvé. U náměstí se bližší určení objevuje častěji než u ulic, např. „St. Olavs plass“ jako „náměstí Sv. Olafa“, ale také ne vždy („Stortingplads“ ponechán). Názvy až na pár výjimek zůstávají v neskleňované podobě, např. „v Rebslaggergangen“ (P1902, 101). Díky tomu, že se v textu názvy ulic a náměstí často opakují, jsme mohli ověřit, že se Kosterka vždy držel řešení, které použil

---

⁵ V norském vydání z roku 2000, se kterým pracujeme, jsou ulice již v ponorštěné podobě, např. „Akersgaten“, avšak Kosterka názvy převáděl ze staršího vydání, což vysvětluje použití starších forem

v předcházejících případech. Jeho metoda je důsledná i z pohledu jednotného přístupu – Kosterka téměř ve všech případech zvolil transkripci norského názvu bez explicitace. Při zkoumání jsme samozřejmě narazili i na pár výjimek, například překvapivý překlad ulice „Grænsen“ jako „čára“ (P1902, 11 a dále). Takové případy můžeme považovat za zajímavosti, ale vzhledem k jejich zanedbatelnému počtu z nich rozhodně nelze vyvozovat závěry o celkovém přístupu. To stejné platí i pro několik drobných chyb při přepisu, např. „Kultorv“ (P1902, 120) místo „Kutorvet“, u nichž ani není jisté, jestli k nim nedošlo až v pozdějších fázích nakladatelského procesu.

Lesná-Krausová použila ve svém prvním překladu (1932) zcela odlišnou metodu převodu názvů ulic a náměstí než Kosterka. Zdá se, jako by se cizost těchto norských toponym snažila co nejvíce stírat. Neobvykle často se vyhýbá jejich přímému vyjádření, ať už by se jednalo o transkripci nebo překlad, a místo toho se uchyluje ke generalizacím, a někdy dokonce i vynechávkám. Nejčastěji je v takovém případě toponym nahrazeno obecným výrazem „ulice“, např.:

Jeg gik i største hast nedover **Pilestrædet** [...]. (O, 10)

Šel jsem v největším spěchu **ulicí** [...]. (P1932, 11).

Někdy překladatelka volila významově konkrétnější výraz, např. „malá ulička“ (P1932) za původní „Smedgangen“ (O, 95), jindy se toponymu vyhnula pomocí kontextového synonyma:

Hvad om jeg gik ned i **Pilestrædet** igjen og fik min blyant tilbageleveret? (O, 12)

Což kdybych se vrátil do **zastavárny** a dal si vydat svou tužku? (P1932, 13)

V některých případech se objevuje i řešení, kdy překladatelka místní název přeložila, ale převedla ho z vlastního jména na obecné, např. „Jernbanetorget“ (O, 34) jako „náměstí u nádraží“ (P1932, 47). Někdy je však otázkou, zda má význam obsažený v názvu místa stále platnou hodnotu a lze ho použít jako obecné jméno, např.:

I Repslagengangen stod et par elskende [...]. (O, 62)

Před provazníkem stáli milenci [...]. (P1932, 94)

V několika případech je název ulice zcela vynechán. Lesná-Krausová využívala výše popsaných postupů poměrně často, některá řešení působí až vynalézavě a je zřejmé, že se nejedná pouze o náhodný jev či opomenutí, ale vědomou metodu překladatelky.

I přes očividnou snahu vyhnout se na některých místech propriím však tato metoda není využita v celém textu (jako tomu bylo u Kosterkovy transkripce). Lze také nalézt mnoho případů, kdy překladatelka ponechala místní název v norštině, na rozdíl od Kosterky ho však často opatřila explicitací („ulice Toldbodgaten“, „ulice Vognmandsgaten“, „ulice Berndt Ankers Gate“). Některé názvy se zase objevují v zcela přeložené podobě („Universitní ulice“, „Akerská ulice“, „Kostelní ulice“), poměrně často s malým písmenem („trhová ulice“, „sněmovní náměstí“, „přístavní ulice“), k čemuž však mohlo dojít až v pozdějších fázích nakladatelského procesu, a nemusí to tedy nutně být chybou překladatelky. Celkově tedy můžeme vyzorovat směsici různých přístupů, z nichž nejvýraznější je metoda zobecňování, která ale rozhodně není využita důsledně. Důslednost chybí i v převodu jednotlivých názvů, například pro toponym „Stortorvet“ jsme objevili dokonce čtyři různá řešení - „trh“ (P1932, 38), „velké náměstí“ (s. 90), „Velké náměstí“ (s. 143) a „tržiště“ (s. 143).

Ve druhém překladu Lesné-Krausové (1959) lze při převodu toponym také nalézt vícero postupů. V porovnání s předchozí verzí se však překladatelka mnohem méně uchýlovala k zobecňování a vynechávkám, místo toho názvy většinou překládala („Železniční náměstí“ místo „náměstí u nádraží“ apod.). Přestože se v překladu stále objevuje i několik případů zobecnění (většinou na stejných místech jako v předchozí verzi) a transkripce (kupodivu i tam, kde tomu tak v předchozí verzi nebylo), nejčastěji jsou toponyma přeložena. Na rozdíl od překladu z roku 1932 se již názvy ulic a náměstí vždy píšou s velkým počátečním písmenem. Místy lze opět pozorovat nedůslednost v převodu jednotlivých toponym, pro výše zmíněný „Stortorvet“ jsme tentokrát objevili dvě řešení – „Velké tržiště“ (P1959, 64) a „Velké náměstí“ (s. 116 a dále). Přestože se jedná o drobnost, pečlivého čtenáře by mohlo zmást, že se stejné místo označuje jinými názvy. Převládající metodou v druhém převodu Lesné-Krausové je tedy překládání názvů ulic a náměstí. Této metody se opět nevyužívá s patřičnou důsledností, v porovnání s první překladatelčinou verzí je však přístup o něco jednotnější.

Překlad Kadečkové (2016) se v oblasti převodu názvů ulic a náměstí vyznačuje podobnou důsledností jako překlad Kosterkuv, přestože překladatelé použili zcela odlišnou metodu. Zatímco Kosterka ponechával většinu těchto toponym v původní, norské podobě, Kadečková téměř všechny přeložila. V některých případech samozřejmě nelze název přeložit úplně, protože v sobě obsahuje další místní název (např. „Ullevålsveien“ nebo „Akersgaten“), řešení jako „Ullevålská ulice“ a „Akerská ulice“ však považujeme také za překlad. Pokud pro název existoval český ekvivalent,

Kadečková ho vždy použila („Pilestrædet“ jako „Vrbová ulice“, „Tomtegaten“ jako „Stavební ulice“ apod.).

Dále se podíváme na řešení ostatních toponym. Jak jsme již popsali v obecné části, lze je rozdělit na dvě kategorie podle toho, zda vyjadřují, o jaký typ místa se jedná, nebo toto bližší určení postrádají. Tato skupina samozřejmě není tak homogenní jako názvy ulic a náměstí, každý název může vyžadovat trochu jiné řešení, a proto neočekáváme tak jednoznačné výsledky jako u předešlé skupiny toponym.

Kosterka většinou ponechává názvy s určením v původní podobě a nedodává k nim bližší vysvětlení, např. „Vor Frelsers gravlund“, „Krist Kirkegaard“ nebo „St. Hanshaugen“, někdy je však i překládá, např. „Slotsparken“ jako „zámecký park“, „Slotsbakken“ jako „zámecký vršek“ nebo „Elefantapoteket“ jako „lékárna „u slona““. Je zajímavé si povšimnout, že přeložené názvy důsledně uvádí s malým počátečním písmenem. Obdobnou metodu Kosterka použil i při převodu místních názvů bez bližšího určení. Nikdy je nevysvětluje, většinou pouze přepisuje jejich norskou formu, např. „Ingebret“, „Grand“, „Cammermeyer“, když je to možné, tak je někdy překládá, opět s malým počátečním písmenem, např. „Sagene“ jako „pily“ nebo „Logen“ jako „lóže“.

Dvě verze Lesné-Krausové se tentokrát v přístupu k těmto toponymům moc neliší, proto o nich pojednáme společně. Řešení sice nejsou identická, nezdá se, že by překladatelka pouze přebírala řešení ze svého předchozího překladu, avšak její přístup se nezměnil. Místní názvy s určením většinou překládá, např. „Slotsparken“ jako „zámecký sad“ (P1932) / „Zámecký park“ (P1959), „Vor Frelsers gravlund“ jako „hřbitov Našeho Spasitele“, „St. Hanshaugen“ jako „návrší sv. Jana“ (P1932) / „Svatojánské návrší“ (P1959), někdy zobecňuje, např. „Krist Kirkegård“ jako „hřbitov“, „Elefantapoteket“ jako „lékárna“. U místních názvů s bližším určením výrazně převládá zobecnění či vynechání, např. „hory“ místo „Jotunheimen“ či vynechání názvů „Cammermeyer“, „Ingebret“ či „Royal“:

Da jeg var kommet utenfor **Royal** vendte jeg mig om og så tilbake [...]. (O, 130)

Když jsem byl od něho **kus vzdálen**, obrátil jsem se a pohlédl zpátky [...]. (P1932, 200)

Když jsem došel **kousek dále**, otočil jsem se a ohlédl [...]. (P1959, 224)

Kadečková většinou názvy s bližším určením překládá, např. „Slotsparken“ jako „Zámecký park“, „Vor Frelers gravlund“ jako „hřbitov našeho Spasitele“ či „Krist Kirkegård“ jako „hřbitov Ježíše Krista“. K názvům bez bližšího určení přistupuje podobně jako Kosterka, většinou je ponechává v původní podobě, např. „Cammermeyer“ nebo „Royal“, a překládá, pokud je to možné, např. „Sagene“ jako „Pily“. Na rozdíl od Kosterky však někdy k názvům přidává doplňující vysvětlení, např. „Ingebret“ jako „restaurace u Ingebreta“ nebo „Logen“ jako „Zednářská lóže“, avšak nečiní tak vždy.

Jména osob a přezdívky

Pro převod osobních jmen a přezdívek se nabízí dvě hlavní možná řešení – transkripce a zdomácnění (případně až nahrazení českým jménem). Přezdívky zpravidla vyjadřují charakteristickou vlastnost dané osoby, a proto se většinou překládají. Jejich překlad může být doslovný, nebo více přizpůsobený cílovému jazyku (například když gramatický rod neodpovídá přirozenému).

Kosterka až na jednu výjimku („Fabián Olsen“) ponechal jména v původní podobě. Přezdívky většinou přeložil doslovně, např. „Jomfruen“ jako „panna“ nebo „Kommandøren“ jako „komandér“. Je zajímavé si povšimnout, že stejně jako u přeložených toponym zde důsledně používá malé počáteční písmeno (a ponechává také uvozovky). U jedné přezdívky zvolil opis – střihače v redakci označuje jako „vystřihovače“ a vyhýbá se přímému překladu jeho přezdívky „Saksen“. Těžko říct, proč zde nezvolil stejnou metodu jako u ostatních přezdívek. Rozpor gramatického a přirozeného rodu Kosterka neřeší zcela důsledně; v jednom případě například ponechává u muže přezdívaného „panna“ gramatický ženský rod:

Příliš se mi „panna“ nezamlouvala.“ (P1902, 42)

Dále v textu se však již řídí rodem přirozeným:

Byl to „panna“, jenž mne právě pozdravoval. (P1902, 192)

Lesná-Krausová ve svém prvním překladu nepoužívá jednotnou metodu převodu osobních jmen – některá zdomácnuje („Zachariáš“, „Ema“ místo „Emma“), jiná, která by šla též zdomácnit, však ponechává v původní podobě („Joachim“). V jednom případě

dokonce norské jméno substituuje českým („Jan Pauli“ místo „Hans Pauli“). Přezdívky většinou překládá doslovně („Jomfruen“ jako „Panenka“, „Saksen“ jako „nůžky“). Pokud to jde, snaží se vyhýbat přímému rozporu rodů, ve výše citované větě volí, na rozdíl od Kosterky, řešení bez vyjádření rodu:

Nemám tuze rád „Panenku“. (P1932, 39)

Ne vždy je takový popis možný – v takovém případě Lesná-Krausová upřednostňuje přirozený rod:

To „Panenka“ mne pozdravoval. (P1932, 179)

Tento přístup uplatňuje překladatelka důsledně. Objevují se sice i případy, kdy se řídí gramatickým rodem, nicméně tehdy přezdívku převádí bez uvozovek a s malým počátečním písmenem, čímž se vyjádření stává se spíše metonymií:

„Dobrá!“ pravily **nůžky** a daly se zase do svých novin. (P1932, 39)

Ve svém druhém překladu použila Lesná-Krausová při převodu jmen podobnou metodu – opět se tu setkáváme jak se jmény transkribovanými („Joachim“, „Hans Pauli“), tak i počeštěnými („Ema“, „Fabián“). Na rozdíl od první verze zde však překladatelka nesubstituuje norská jména českými ekvivalenty. Přezdívky překládá opět doslovně a upřednostňuje jejich přirozený rod („řekl „Panenka““ P1959, 7), výjimku zase představuje přezdívka „Nůžky“, u níž používá množné číslo ženského rodu („řekly Nůžky“ s. 65), ale stejně jako v předchozím verzi je tento případ graficky odlišen, i když tentokrát pouze chybějícími uvozovkami.

Kadečková osobní jména důsledně transkribuje („Fabian“, „Zacharias“, „Emma“). U překladu přezdívek můžeme pozorovat snahu o lepší přizpůsobení češtině – například muž nazývaný „Jomfruen“ je poprvé uveden jako „**pan** „Slečinka““ (P2016, 45), čímž je čtenář ihned obeznámen s jeho pohlavím a text působí logičtěji. V případě „Nůžek“ zase překladatelka v následující větě explicituje, že se jedná o označení stříhače (v originále tato informace chybí):

Saksen gjennemroter endel gamle aviser, redaktøren er ikke kommet. På opfordring avleverer jeg mit store manuskript [...]. (O, 28)

Nůžky se tam probírají hromadou starých novin, redaktor prý ještě nepřišel. Na výzvu **toho střihače** tu nechávám svůj velký rukopis [...]. (P2016, 45)

Další realie

V textu se objevují i vlastní jména jiných kategorií. Překladaelé s nimi nakládali vesměs obdobně jako s výše uvedenými proprii. Kosterka tíhne k transkripci, v norské formě ponechává názvy novin a časopisů („Aftenposten“, „Vikingen“) i jména lodí („Nonnen“). Lesná-Krausová i Kadečková tyto názvy překládají (např. „Večerník“, „Jeptiška“), Lesná-Krausová ve své první verzi používá i metodu opisu („Vikingen“ jako „humoristický časopis“). Více pozornosti si zasluhuje výraz „Onkel“, o němž jsme se zmínili již v obecné části. Toto označení se nachází na pomezí přezdívky a místního názvu. Podle slovníku bokmålsorboka se jedná o obecné jméno, žertovné označení zastavárnicka⁶. V textu se však výraz používá s velkým počátečním písmenem (a v uvozovkách) a odkazuje pouze na protagonistova oblíbeného zastavárnicka, takže ho lze chápat téměř ve smyslu propria. Vedle případů, kdy označení popisuje přímo majitele zastavárny, funguje výraz „Onkel“ i jako místní název (= protagonistova oblíbená zastavárna). V češtině odpovídající označení zastavárnicka neexistuje. Kosterka zvolil doslovný překlad „strýček“, čímž se zachovává pouze význam přezdívky a obecný význam se ztrácí:

Han var jo selv på vei til ”Onkel” [...]. (O, 68)

Vždyt se sám chystal ku “strýčkovi” [...]. (P1902, 109)

”Onkel” sitter ved sin pult og skriver. (O, 66)

„Strýček“ seděl u pultu a psal. (P1902, 107)

Podobně jako Kosterka upřednostnila i Lesná-Krausová význam přezdívky. Její řešení „teta“ však, pokud je nám známo, v češtině se zastavárnou či jejím majitelem nijak nesouvisí, a důvod vedoucí k této volbě nám tedy není jasný. Navíc tím opět vzniká rozpor gramatického a přirozeného rodu. V první překladaelčině verzi lze pozorovat snahu se výrazu vyhnout, v případě osoby zastavárnicka se často objevuje opis jako „majitel zastavárny“ (P1932, 101), v případě místa pak například „tam dolů“ (s. 102)

⁶

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=+onkel&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

(zastavárna se nachází ve sklepní místnosti). V překladu z roku 1959 už Lesná-Krausová používá řešení „teta“ téměř všude, i když tím vzniká rozpor gramatického a přirozeného rodu:

”Onkel” sitter ved sin pult og skriver. (O, 66)

„Teta“ seděl u stolu a psal. (P1959, 125)

Na rozdíl od svých předchůdců upřednostnila Kadečková význam místa, pro nějž našla ekvivalent „frc“ (uvádí jej v uvozovkách). Touto volbou přichází o možnost používat výraz i ve smyslu majitele zastavárny (toho většinou opisuje obecně jako „zastavárníka“). Dle našeho názoru je však překladatelčino rozhodnutí velmi dobře opodstatněné a řešení „frc“ se nám vzhledem k chybějícímu přesnému ekvivalentu jeví jako stylisticky nejlépe odpovídající.

Kromě vlastních jmen se v textu objevují i reálie jiného druhu. Celkově lze říci, že se překladatelé při jejich převodu vesměs řídili stejnými metodami jako u výše uvedených reálií. Kosterka překládá doslovně, Lesná-Krausová stírá cizost a zobecňuje, v první verzi někdy i nahrazuje, Kadečková překládá, ale pokud je to nutné, tak cizí prvek přizpůsobuje či explicituje pro potřeby českého čtenáře. Výstižným příkladem je název karetní hry „hundred og en“ (O, 119), kterou Kosterka převádí doslovně jako „sto a jedna“, Lesná-Krausová v obou případech zobecňuje na „karty“ a Kadečková volí název, pod nímž je hra známa v českém prostředí, „jedenadvacet“.

2.2. Forma vyprávění

Polopřímá řeč

Jak jsme již vysvětlili v obecné části, zatímco v norštině dochází u polopřímé řeči k posunu časů do minulosti, pro češtinu je přirozenější přítomnost (nebo jiný čas shodující se s okamžikem promluvy).

Kosterka až na výjimky převádí polopřímou řeč do přítomného času a činí tak nejčastěji a nejdůsledněji ze všech překladatelů. Zároveň jsme vyzorovali, že přítomný čas používá více celkově, nejen u polopřímé řeči. Díky tomu působí jeho překlad živěji a dramatičtěji. Norské préteritum převádí do přítomnosti i v případech,

kdy se jednoznačně nemusí jednat o polopřímou řeč. Jako jediný tak učinil například v tomto případě:

Det **begyndte å komme** rotne flækker i mit indre, sorte svamper som bredte sig mere og mere. Og oppe i himled **sat** Gud og **holdt** et våkent øie med mig og påså at min undergang foregik efter alle kunstens regler, jævnt og langsomt, uten brudd i takten. Men i helvedes avgrund **gik** de arge djævler og **skjød** bust over at det **varte** så længe inden jeg **gjorde** en kapitalsynd, en utilgivelig synd, for hvilken Gud i sin retfærdighet måtte støte mig ned... (O, 36)

V mém nitru **vynořují se** shnilá místa, černé houby, plemenící se stále bujněji. A v nebi **sedí** Bůh a **má** nade mnou bdělé oko a dozor, aby moje záhuba uskutečnila se podle všech pravidel umění, pravidelně a znenáhla, bez přerušení taktu. A v propastech pekelných **pobíhají** zlomyslní ďábli a **ježí** chlupy, že to **trvá** tak dlouho, než **spáchám** smrtelný hřích, neprominutelný hřích, pro který mne Bůh ve své spravedlnosti zavrhne... (P1902, 54)

Lesná-Krausová ve svém prvním překladu řeší časy polopřímé řeči zcela opačně než Kosterka – na rozdíl od něj ponechává ve většině případů čas minulý. Někdy tím dochází k nelogičností až posunům významu. Co se týče překladatelčiny druhé verze, lze zaznamenat mírnou změnu přístupu – tentokrát už se polopřímá řeč převádí do přítomnosti o něco častěji a nelogičností a posunů se v překladu objevuje méně. Nicméně stále převládá zachovávání času originálu. Příklad, kdy ponechaný minulý čas působí v češtině nepřirozeně, můžeme vidět v následujícím příkladě (pro srovnání uvádíme všechny čtyři překlady, ve druhé verzi již Lesná-Krausová čas převedla):

Manden tok pengene og begyndte å mønstre mig med øinene. Hvad **stod** han og **stirret** efter? (O, 11)

Muž vzal peníze a začal si mne prohlížet. Na co **civěl**? (P1932, 11)

Muž vzal peníze a měřil mne zrakem. Proč tak **stojí** a **zírá** na mne? (P1902, 13)

Muž vzal peníze a začal si mne prohlížet. Nač tak **civí**? (P1959, 37)

Muž vzal peníze a začal si mě prohlížet. Co na mě tak **kouká**? (P2016, 16)

V překladech Lesné-Krausové došlo několikrát i posunům významu, v následujícím případě vzniká odlišná interpretace Ylajalina stavu zamilování:

Det var likefrem det minste hun kunde gjøre å sende mig en tikrone nu og da. Den stakkars pike **var** jo forelsket i mig, he, kanskje dødelig forelsket i mig endogså... (O, 131)

To bylo přece to nejmenší, co mohla udělat, že mi poslala tu a tam desetikorunu. Vždyť chudák holka **byla** do mne zamilována, he, snad **byla** do mne dokonce na smrt zamilována... (P1932, 201)

Bylo to nejpřímo to menší, co mohla udělat, poslat mi čas od času desetikorunu. Vždyť chudák holka **byla** do mne zamilována, he, dokonce na smrt zamilována do mne **byla**... (P1959, 226)

Toť nejmenší, co mohla vykonat, poslat mně občas nějakou desetikorunu. Ubohá holka **je** do mne zamilována, he, snad dokonce k smrti zamilována... (P1902, 215)

Vždyť to bylo to nejmenší, co mohla udělat, poslat mi občas desetikorunu. Vždyť to chudák děvče **je** do mě zamilované, dokonce možná k smrti zamilované, haha... (P2016, 224)

Kadečková většinou převádí polopřímou řeč do přítomného času. V porovnání s Kosterkou tak činí méně často a ne s takovou důsledností. V místech, kde je to důležité až nezbytné, přítomný čas používá, takže rozhodně nedochází k nelogičnostem jako v překladech Lesné-Krausové. Ne vždy je však interpretace použitého préterita v norštině zcela jednoznačná; Kadečková někdy ponechává minulost tam, kde ji Kosterka převedl do přítomnosti:

Intet var fjærnere fra min tanke end bare å gå en morgentur i frisk luft. Hvad **kom** luften mine lunger ved? Jeg **var** stærk som en rise og kunde stanse en vogn med min aksel. (O, 9)

Mým myšlenkám nebylo nic vzdálenější než si jen tak vyjít na procházku na čerstvém vzduchu. Co **bylo** mým plicím do vzduchu? **Byl** jsem silný jako obr a mohl bych zastavit vůz ramenem. (P2016, 12)

Ničeho nebyl jsem tak dalek, jako chodit ráno na procházku k vůli čerstvému vzduchu. K čemu **je** vzduch pro mé plíce? **Jsem** silný jako obr a zastavil bych povoz svými rameny. (P1902, 10)

Někdy také volí jiná řešení, například podmiňovací způsob, jak můžeme vidět v tomto příkladu (opět ve srovnání s Kosterkovou verzí):

Var det nu ikke også litt småt å komme stikkende med seks barberbilletter til en ung herre som stod i en bank? (O, 38)

Nebylo by to ale trochu málo strkat šest lístků na holení mladému pánovi, který pracuje v bance? (P2016, 61)

Není to také trochu nicotné, přiběhnout se šesti holičskými lístky k mladému muži zaměstnanému v bance? (P1902, 57)

Na závěr se pro srovnání podívejme na jednu pasáž polopřímé řeči, v jejímž převodu lze hezky vidět výše popsané přístupy. Krátké přerušení polopřímé řeči hlasem vypravěče jsme označili kurzívou. Posunutí do přítomného času jsme zvýraznili podtržením. Můžeme vidět, že Kosterka důsledně převedl vše, Lesná-Krausová nic a Kadečková část (místa, kde to bylo nezbytné, například poslední větu):

Hva **var** det for en ny, pinsom fornemmelse som nu **blev** lagt til de øvrige? **Var** det en følge av å sove på rå mark? Eller **kom** det **av** at jeg ikke hadde fått frokost endnu? I det hele tat **var** det simpelthen ingen mening i å leve på denne måten; jeg **forstod** ved Kristi hellige pine ikke hvorved jeg hadde gjort mig fortjent til denne utmærkede forfølgelse heller! *Og det faldt mig pludselig ind at jeg like så godt kunde gjøre mig til kjæltring straks og gå bort til "Onkel"s kjælder med sængeteppe.* Jeg **kunde** sætte det fast for en krone [...]. (O, 34)

Jaký nový, trapný pocit **druží** se nyní k ostatnímu? **Je** to následek spaní na holé zemi? Aneb, že jsem dnes ještě nesnídal? Ostatně **nemá** smyslu život takového druhu; **nechápu** při věčných mukách Kristových, čím jsem si zasloužil toho význačného pronásledování! *A najednou mně napadlo, že se mohu stát raději hned podvodníkem a zajít do skladiště „strýčkova“ s pokrývkou.* **Mohu** ji zastavit za korunu [...]. (P1902, 51).

Jaký nový trapný pocit se to nyní **přidal** k ostatním pocitům? **Byl** to následek toho, že jsem spal na vlhké půdě? Nebo toho, že jsem ještě nesnídal? Celkem vzato **nemělo** smyslu žít tímto způsobem. U svatých muk Kristových, **nechápal** jsem také, čím jsem si zasloužil toto znamenité pronásledování! *A náhle mne napadlo, že stejně mohu se stát ihned ničemou a jít k „tetě“ s ložní pokrývkou.* **Mohl** jsem ji zastavit za korunu [...]. (P1932, 48)

Jaký jen nový, trapný pocit se to **přidal** k ostatním pocitům? **Byl** to následek spánku na vlhké půdě? Nebo to **bylo** tím, že jsem ještě nesnídal? Celkem vzato **nemělo** smyslu takhle žít; **nechápal** jsem, při všech svatých mukách Kristových, čím jsem si zasloužil toto význačné pronásledování! *A náhle mne napadlo, že bych se stejně dobře mohl stát ničemou hned a jít s pokrývkou k „tetě“ do sklepního obchodu.* **Mohl** jsem ji dát zastavit za korunu [...]. (P1959, 74)

Co to **je** zas za nový, trýznivý pocit, který mi **přibyl** ještě ke všemu ostatnímu? **Byl** to následek spaní na holé zemi? Nebo to **bylo** tím, že jsem ještě nesnídal? Takhle žít **nemělo** prostě smysl. Při všech Kristových svatých mukách jsem **nechápal**, čím jsem si zasloužil toho vyznamenání být takhle pronásledován. *A náhle mě napadlo, že ze sebe klidně můžu udělat darebáka hned a jít s dekou do „frcu“ v suterénu. **Můžu** ji dát za korunu do zástavy [...].* (P2016, 55)

Slovesné časy a historický přezens

Při převodu slovesných časů volili překladatelé podobné metody jako u polopřímé řeči – Lesná-Krausová se těsněji drží časů originálu a většinou je nezměněné přenáší do překladu, Kosterka a v menší míře i Kadečková s časy pracují volněji a více je přizpůsobují kontextu a přirozenosti češtiny. U Kosterky lze navíc pozorovat již výše zmíněnou tendenci využívat přítomný čas i tam, kde v originále není (ověřili jsme, že se na daných místech použití časů v novém norském vydání shoduje s vydáním prvním, které je bližší Kosterkově předloze):

Kommen til rådstuen ser jeg at klokken er over elleve og jeg bestemmer mig til å gå indom redaktionen med det samme. Utenfor kontordøren **stanset** jeg for å undersøke om mine papirer **lå** efter pagina; jeg **glattet** dem omhyggelig ut, **stak** dem igjen i lommen og **banket** på. Mit hjærte **klappet** hørlig da jeg **trådte** ind. (O, 53)

Přibližuje se k radnici, vidím, že je přes jedenáct a rozhoduji se, že zajdu hned do redakce. Před redakcí **se zastavuji**, abych se přesvědčil, **jsou-li** listy srovnány dle stránek; pečlivě je **uhlazuje, zastrkuji** do kapsy a **klepám**. Srdce **buší** mi hlasitě, když **vstupuji**. (P1902, 85)

Co se týče historického přezentu, liší se přístupy jednotlivých překladatelů jen mírně. Valnou většinu případů ponechali všichni v přítomném čase. Zaměříme-li se na rozdíly, zjistíme, že pokud je někde historický přezens převeden do minulého času, je tomu tak nejčastěji v Kosterkově verzi a o něco méně pak v překladu Kadečkové. Lesná-Krausová dodržuje přítomnost téměř bez výjimek. Je zajímavé, že minulý čas se nejvíce objevuje právě u Kosterky, který jindy namísto původního minulého času často volí čas přítomný. Celkově tedy volí časy odlišné od originálu nejčastěji ze všech tří překladatelů. Na následujícím příkladu můžeme vidět případ, kdy Kosterka i Kadečková převedli historický přezens do minulosti:

[...] det gamle grønne tæppe på sengen hadde Hans Pauli lånt mig for nogen måneder siden...Hans Pauli! Jeg **knipser** i fingrene. (O, 53)

[...] starou zelenou pokrývku na postel mně půjčil před několika měsíci Hans Pauli...Hans Pauli! **Luskl** jsem prsty. (P1902, 85)

Starou zelenou pokrývku na postel mi půjčil Jan, Jan Pauli před několika měsíci...Jan Pauli!
Lusknu prsty. (P1932, 78)

[...] starou zelenou pokrývku na postel mi půjčil Hans Pauli před několika měsíci...Hans Pauli!
Lusknu prsty. (P1959, 104)

Starou zelenou deku na posteli mi před několika měsíci půjčil Hans Pauli...Hans Pauli!
Lusknul jsem prsty. (P2016, 89)

Nyní se musíme blíže podívat na použité české slovesné tvary. Jak je vidět již v uvedeném příkladu, často se v překladech setkáváme s dokonavými slovesy, která jsou sice formálně v přítomném čase, ale sémanticky vyjadřují čas budoucí. Pomocí dokonavosti lze v některých případech dosáhnout podobného pocitu náhlosti děje, který vyjadřuje i historický prézens. Slovesa v dokonavém vidu se vyskytují nejvíce v překladech Lesné-Krausové a Kadečkové, Kosterka při překladu historického prézentu častěji volí slovesa nedokonavá, např.:

Han så op og la mit manuskript langsomt sammen mens han sat og tænkte efter. For å lette ham i å gi mig et avslående svar **rækker** jeg hånden litt frem og sier [...]. (O, 70)

Vzhlédl a skládal pomalu můj rukopis, jak tam stál a přemýšlel. Abych mu ulehčil, chystá-li se k odmítavé odpovědi, **napřahuji** poněkud ruku a pravím [...]. (P1902, 115)

Vzhlédl a skládal pomalu můj rukopis, sedě a přemítaje. Abych mu ulehčil dát mi odmítavou odpověď, **roztáhnu** trochu ruku a pravím [...]. (P1932, 106)

Vzhlédl a pomalu skládal můj rukopis, zatím co uvažoval. Abych mu ulehčil odmítavou odpověď, **vztáhnu** trochu ruku a pravím [...]. (P1959, 131)

Ted' vzhledne, a zatímco zvolna urovnává můj rukopis, přemýšlí. Abych mu usnadnil vyčtení odmítavé odpovědi, trochu k němu **napřáhnu** ruku a řeknu [...]. (P2016, 121–122)

Přestože slovesa použitá Lesnou-Krausovou a Kadečkovou jsou v přítomném čase jen po formální stránce, lze tyto případy považovat za historický prézens, neboť ten bývá

definován jako použití přítomného tvaru, a i když typičtější jsou asi slovesa nedokonavá, která přítomnost vyjadřují i sémanticky, např. Čechová (2011, 177) mezi příklady uvádí i slovesa dokonavá.

2.3. Stylisticko-lexikální rovina

Expresivní výrazy

Expresivní výrazy v jazyce velmi rychle zastarávají – sledovali jsme tedy, zda se v převodu těchto prvků odráží rozdílná doba vzniku jednotlivých překladů. Částečně to rozhodně platí, jak můžeme vidět například zde:

din kaldæiske naut (O, 112)

ty chaldejský dobytku (P1902, 185)

ty ničemný darebáku (P1932, 172)

ty jeden zatracený pitomče (P1959, 197)

ty korunovanej vole (P2016, 193)

Také si můžeme povšimnout, že jediný Kosterka přeložil nadávku doslova; Lesná-Krausová zvolila v obou případech poněkud slabší, neutrálnější ekvivalent a řešení Kadečkové působí velmi současně, překladatelka navíc jako jediná použila nespisovnou koncovku. Kosterka přistupuje ke všem expresivním výrazům jednotně – překládá je víceméně doslovně a příznačně pro svou dobu, některá řešení tedy mohou na dnešního čtenáře působit zastarale, např. „ludderhus“ (O, 112) jako „pelech“ (P1902, 185). Metoda Lesné-Krausové je v obou verzích shodná a jednotná – překladatelka expresivitu výrazně zeslabuje, například uvedený výraz „ludderhus“ převádí jako „polepšovna“ (P1932, 172, P1959, 197). V následující pasáži můžeme vidět, jak rozdílnou míru expresivity jednotlivá řešení vyjadřují:

Jeg skal si deg ett, min kjære herre Gud: **du er en noksagt!** [...] **Du er fan mig en noksagt!**
(O, 54–55)

Řeknu ti něco, můj milý Osude! **ty's, eh – darmo mluvit!** [...] **Tys na mou duši, no...darmo mluvit.** (P1902, 88)

Řeknu ti něco, drahý pane Bože, **ty jsi k ničemu!** [...] **At' mě čert vezme, ty jsi k ničemu!** (P1932, 81)

Řeknu ti něco, milý Pane Bože: **jsi k ničemu!** [...] **At' mne čert, jsi k ničemu!** (P1959, 107)

Řeknu ti jedno, ty můj milý Bože: **Jdi do háje!** [...] **Čert mě vem, jdi do háje!** (P2016, 93)

Kadečková většinou volí moderní a velmi expresivní ekvivalenty. Její metoda však není zcela důsledná, místy se v jejím překladu objeví výrazy, které jsou naopak téměř zastaralé a v porovnání s převládajícími současnými působí kontrastně. Příkladem může být překlad slova „ludderhus“ jako „hanbinec“ (P2016, 193).

Převod dialektu a hovorovost

V textu se objevuje několik nářečně zabarvených promluv. Jediným překladatelem, v jehož překladu se tento stylisticky zvláštní prvek zachoval, je Kosterka. Lesná-Krausová i Kadečková tyto promluvy převedly do neutrálního jazyka. Kosterka zvolil poměrně neobvyklé řešení – dialekt nahradil onikáním:

Såh, sa han, stå nu op! [...]Vent litt da, tosken! ropte konstablen efter mig, Di går jo fra Demses hat. Såh, gå nu! (O, 43)

„Taak, **vstanou!**“ pravil. [...] „**Počkaj'** trochu!“ volal strážník za mnou. „Vždyť **ztratěj'** klobouk, hloupej! Taak, teď **jdou!**“ (P1902, 69)

V uvedeném příkladu také můžeme vidět nespisovnou koncovku slova „hloupý“. Tyto tvary jsou však v Kosterkově překladu spíše výjimkou. Lesná-Krausová používá výhradně spisovnou češtinu. Naopak Kadečková nespisovné tvary využívá poměrně hojně, a to v promluvách postav nižšího společenského postavení, například chudých dětí:

Nu kommer du ind! Nei, jeg gjør ikke det! Jo du gjør det! (O, 112)
„[...] Tak a teď maž domů!“ „Ne, **nepudu!**“ „Jo, **pudeš!**“ (P2016, 193–194)

Cizí slova a doslovnost

V Kosterkově verzi se v porovnání s ostatními překlady nachází mnoho cizích slov. Pokud se v originálu nějaké cizí slovo objevilo, Kosterka je převedl do češtiny

také nepřeložené (případně pouze upravil ponorštěnou formu na cizí), např. „ræson“ (O, 36) jako „raison“ (P1902, 53), „patruljerer“ (O, 41) jako „patrouiloval“ (s. 66) nebo „en liten lunch“ (O, 78) jako „malý lunch“ (s. 129). Je zajímavé, že někdy se v překladu objevují i cizí slova (z jiných jazyků), která v originálu vůbec nejsou, např. „trottoir“ (P1902, 89) místo „fortaug“ (O, 56) či „komptoir“ (P1902, 104) místo „kontor“ (O,65). V překladech Lesné-Krausové a Kadečkové se cizí slova (tak, jak jsou dnes vnímána) téměř nevyskytují.

Cizí slova tedy Kosterka přebíral doslovně, v nezměněné podobě. Podíváme-li se však, s jakou doslovností jsou převáděna norská slova a slovní spojení, zjistíme, že zde již překladatelé postupovali jinak než při převodu cizích slov. V takových případech jsme největší doslovnost vyzorovali u překladů Lesné-Krausové (trochu méně v její druhé verzi); Kosterka a zvláště Kadečková naopak v případech, kdy by doslovný překlad působil v češtině neobratně, volí vhodnější, pro češtinu logičtější řešení, např.:

Jeg syntes De **hilste så dypt?** (O, 117)

„Mně se zdá, že jste se **hluboce ukláněl?**“ (P1902, 194)

„Zdalo se mi, že jste tak **hluboce pozdravil.**“ (P1932, 180)

„Zdalo se mi, že jste tak **hluboce pozdravil.**“ (P1959, 205)

„Zdalo se mi, že jste jí **vysekl hlubokou poklonu?**“ (P2016, 202)

Lesná-Krausová místy překládá až s otrockou doslovností a její řešení působí opravdu neobratně, např. „Jeg så ut i luften“ (O, 19) jako „Díval jsem se před sebe do vzduchu.“ (P1932, 25; P1959, 51) namísto vhodnějšího „do prázdna“, které zvolili Kosterka s Kadečkovou. Nejvíce takových případů je v překladatelčině první verzi – např. „vogner“ (O, 12) jako „dětské vozíky“ (P1932, 13) místo vhodnějšího „kočárky“.

Kosterka i Kadečková volí ekvivalenty na základě interpretace, a jejich řešení tudíž působí logicky a přirozeně. Srovnáme-li jejich přístupy detailněji, všimneme si, že Kosterka se přece jen drží originálu těsněji (ale ne na úkor srozumitelnosti) a Kadečková cítí větší potřebu explicitovat výrazy, které by mohly čtenáře zarazit, např.:

den reserverte avdeling (O, 47)

„zvláštní[...] oddělení“ (P1902, 75)

„oddělení rezervované[...] pro zvláštní případy“ (P2016, 79)

Opakované výrazy

Jak jsme popsali v obecné části, opakované výrazy tvoří v *Hladu* poměrně dlouhé sémantické řetězce. Zdá se, že překladatelé si těchto řetězců většinou všimli a výrazy překládali jednotně. Výjimku tvoří místní názvy v prvním překladu Lesné-Krausové, které překladatelka výrazně často generalizovala či vynechávala, čímž oslabila dojem, že protagonista pravidelně obchází tatáž místa. Jinak však analýza opakovaných výrazů nepřinesla žádné významnější zjištění, zajímavá byla spíše některá řešení jednotlivých klíčových slov, o nichž jsme již pojednali výše (například o výrazu „Onkel“) nebo se jim budeme věnovat později v příslušných oddílech (například archaismům).

2.4. Syntax a členění textu

Slovosled

Srovnáme-li, jak těsně se překladatelé drželi původního slovosledu, zjistíme, že čím je překlad novější, tím je slovosled méně doslovný. Je však třeba poznamenat, že ani nejdoslovnější překladatelé nepřebírali původní slovosled plošně, často jej také přizpůsobovali češtině, pouze se takových případů v jejich verzích objevuje nejvíce. Nejčastěji se slovosledem originálu řídil Kosterka, v jeho překladu se objevuje mnoho případů, kdy slovosled neodpovídá českému aktuálnímu členění větnému, např. (ve srovnání s ostatními verzemi):

[...] hvorfra jeg tok veien ned i Pilestrædet for å få fat på min blyant. **Jeg hadde ingen møie med å få den tilbakeleveret.** (O, 15)

[...] odkudž jsem zamířil do Pilestraede, abych si vyzvedl tužku. **Neměl jsem velké práce s vymáháním tužky.** (P1902, 20)

[...] odkud jsem zamířil k zastavárně, abych dostal svou tužku. Dostal jsem ji zpátky bez námahy. (P1932, 18)

[...] odkud jsem zamířil do Pilestraede, abych si vyzvedl tužku. Nedalo mi vůbec práci dostat tužku zpátky. (P1959, 44)

[...] odkud jsem se vydal do Vrbové vyzvednout si tužku. Získat ji zpátky mě moc úsilí nestálo. (P2016, 23)

Nejčastěji a nejlépe přizpůsobuje slovosled češtině Kadečková, jak můžeme vidět například zde:

Min gode mand, De har lagt dem til den stygge uvanen å glo en mand på knærne når han gir
Dem en kroners penger. (O, 11)

„Dobrý muži, vybral jste si ošklivý zlozvyk civět lidem na kolena, když vám dají korunu.“
(P1902, 14)

„Dobrý muži, máte ošklivý zlozvyk civět člověku na kolena, když vám dá korunu.“ (P1932,
12)

„Dobrý muži, máte ošklivý zvyk civět člověku na kolena, když vám dá korunu.“ (P1959, 38)

„Dobrý muži, osvojil jste si ošklivý zlozvyk, **že když vám dá někdo nějakou tu korunu, civíte mu na kolena.**“ (P2016, 16)

Změny v členění

Při zkoumání, nakolik překladatelé dodržují původní rozdělení vět, jsme zjistili, že zatímco v Kosterkové překladu a druhé verzi Lesné-Krausové odpovídají téměř všechny větné celky originálu, v první verzi Lesné-Krausové a v překladu Kadečkové jsou delší věty často rozděleny do kratších úseků. Jedná se zejména o věty spojené pomocí středníků. Rozdílná řešení můžeme vidět například zde:

Ved å kaste øinene på mine sko var det som jeg hadde truffet en god bekjendt eller fåt en
løsreven part av mig selv tilbake; en gjenkjendelsesfølelse sitrer gjennem mine sanser, tårene
kommer mig i øinene, og jeg fornemmer mine sko som en sagte susende tone imot mig. (O,
18–19)

Když jsem obrátil zrak na boty, bylo mi, jakoby se setkal s dobrým známým, aneb jako by
se mně byla vrátila část mého já; pocit sebepoznání chvěje mými smysly, slzy tryskají mi do
očí a sám uvědomuji si své boty jako tóny tiše ke mně ševelící. (P1902, 26)

Když jsem pohlédl na své boty, měl jsem pocit, jako bych potkal dobrého známého nebo našel zase odtrženou část sebe sama. Pocit opětného poznání prochvívá moje smysly, slzy mi stoupají do očí a cítím svoje boty jako tiše šumějící tón, vanoucí ke mně. (P1932, 23)

Když jsem si pohlédl na střevice, bylo mi, jako bych se byl setkal s dobrým známým nebo obdržel zpátky odtrženou část sebe samého; pocit opětného poznání prochvívá mémi smysly, slzy stoupají mi do očí a vnímám své střevice jako tiše bzučící tón. (P1959, 49–50)

A když pohlédnu na své boty, je mi, jako bych potkal dobrého známého nebo získal nazpět odtrženou část sebe sama. Mé smysly rozechvívá pocit, že se opět shledávám s něčím, co znám z dřívějšíka. Do očí mi vhrknou slzy a své boty vnímám všemi smysly jako tichý, ke mně směřující švelivý tón. (P2016, 29)

U prvního překladu Lesné-Krausové jsme si všimli ještě jedné, významnější změny v členění. Překladatelka nedodrží původní dělení na odstavce a text člení mnohem bohatěji. Velmi často tak činí v situaci, kdy je součástí odstavce přímá řeč – v takových případech promluvy důsledně odděluje do samostatného odstavce, např.:

[...] Jeg reiste mig op besat av sære rædsler og tok nogen voldsomme skridt bortover gangen. Nei! ropte jeg og knyttet begge mine hænder, dette må bli en ende på! Og jeg satte mig ned igjen, [...]. (O, 24)

[...] Vstal jsem, zachvácen podivnou hrůzou a udělal jsem několik prudkých kroků po stezce. „Ne!“ zvolal jsem a zaťal jsem obě ruce, „tohle musí skončit!“
A usedl jsem zase [...]. (P1932, 32)

Přímá řeč však zdaleka nebyla jediným důvodem, který Lesnou-Krausovou vedl ke změně původní struktury. Překladatelka text hojně člení i jinde, často v místech, která lze vnímat jako zvrát v ději, např.:

[...] Og jeg lå en liten stund og tænkte over dette at nu skulde jeg dø. Da reiser jeg mig op i sengen og spør strængt: Hvem sa at jeg skulde dø? Har jeg selv fundet ordet så er jeg i min gode ret til selv å bestemme hvad det skal bety...Jeg hørte selv at jeg fantasterte, [...]. (O, 49)

[...] A chvíli jsem ležel a přemýšlel o tom, že nyní mám zemřít.
Tu se vztyčím na loži a táži se přísně: Kdo říkal, že zemru? Jestliže jsem sám to slovo vynalezl, mám plné právo sám určit, co má znamenat...Sám jsem slyšel, že blouzním, [...]. (P1932, 73)

Je třeba zdůraznit, že tento jev rozhodně není ojedinělý, vyskytuje se v textu velmi hojně. Jsou tak narušeny i delší nedělené pasáže – například dlouhý monolog, jež protagonista pronáší při odchodu od Ylajali a který je v originálu v souvislém odstavci přesahující celou stranu (O, 106–107), Lesná-Krausová rozdělila do pěti odstavců (P1932, 163–164). Ve své druhé verzi již překladatelka dodržuje původní členění.

Značení přímé řeči

Při srovnávání překladů jsme narazili na rozdíly ve značení přímé řeči. Toto téma je poněkud komplikovanější, neboť originály, z nichž překladatelé vycházeli, se v tomto ohledu liší. V norské verzi z roku 2000, z níž vycházíme, se přímá řeč uvozovkami vůbec neznačí. Podle Dingstada (1998, s. 34) Hamsun uvozovky používal v prvních vydáních a odstranil je pro vydání v roce 1907. V Kosterkově předloze se tedy uvozovky nacházely, v předlohách Lesné-Krausové a Kadečkové nikoliv. Srovnáme-li Kosterkův překlad s prvním norským vydáním z roku 1890, které je elektronicky přístupné (předpokládáme, že se od něj v tomto ohledu Kosterkova předloha z roku 1899 příliš neliší), zjistíme, že překladatel značil přímou řeč tak, jak je značena v originále, např.:

«De er fremmed her?» sa han.

Ja. – Om han ikke engang kunde læse titlen på den avis han holdt i hånden? (O, 20, grafické značení dle O1890)

«Jste zde cizincem?» řekl.

Ano. – A dovede si alespoň přečíst titul novin, které drží v rukou? (P1902, 28)

Lesná-Krausová i Kadečková ve svých překladech přímou (a zčásti i polopřímou) řeč značí uvozovkami. Obě překladatelky se však nacházely ve složitější situaci než Kosterka, protože v jejich předlohách přímá řeč nijak graficky značená není. Většinou jsou sice promluvy odděleny odstavcem, ale někdy se přímá řeč mísí s polopřímou a hranici nelze jednoznačně určit – v těchto případech překladatelky musely zvolit jednu z možných interpretací a podle toho přímou řeč značit. Rozdílnou interpretaci můžeme vidět například zde:

Så, hun var så vakker? ytret den gamle med en fraværende mine og så ned i marken.
Vakker? Hun var deilig, hun var syndig søt! Øine som råsilke, armer av rav! Bare et enkelt blik av hende var forførende som et kys og når hun kaldte på mig jog hendes stemme mig som en stråle av vin like ind i hjærtet. Hvorfor skulde hun ikke være såpas deilig? Tok han hende for et regningsbud eller for noget i brandvæsenet? Hun var simpelthen en himlens herlighet, skulde jeg si ham, et æventyr. (O, 21–22)

„Ale, byla tak hezká?“ pravil stařec s roztržitým výrazem a díval se k zemi.

„Hezká? Byla krásná, byla hříšně líbezná! Oči jako surové hedvábí, ramena z jantaru! Jediný její pohled byl svůdný jak polibek a když na mne zavolala, projel mi její hlas jako proud vína přímo do srdce.“

Proč by neměla být tak krásná? Pokládal ji snad za nějakého kancelářského poslíčka nebo za někoho z hasičského sboru? Byla prostě nebesky nádherná, povídám, pohádková. (P1932, 28)

„Ale, je tak hezká?“ pronesl stařec s roztržitým výrazem a díval se k zemi.

Hezká? Je krásná, je hříšně rozkošná! Oči jak surové hedvábí, paže z jantaru! Jen jediný její pohled byl svůdný jako polibek, a když mne zavolala, projel mi její hlas jako proud vína přímo do srdce. Proč by neměla být tak krásná? Pokládá ji snad za kancelářského poslíčka nebo za někoho od hasičů? Je prostě nebesky nádherná, to mu povídám, pohádka. (P1959, 54)

„To je tak pěkná?“ zeptal se stařík s nepřítomným výrazem a hleděl do země.

„Pěkná?“ Je nádherná, hříšně krásná! Oči jako surové hedvábí, paže z jantaru. Jediný její pohled je svůdný jak polibek, a když na mě zavolala, pronikl mi její hlas jako pramínek vína rovnou do srdce. Proč by neměla být tak krásná? Považuje ji snad za nějakého kancelářského poslíčka nebo za nějakou nicku z hasičského sboru? Ona je prostě sama nebeská nádhera, to mu povídám, pohádka. (P2016, 33–34)

V tomto případě se všechny tři překlady opravdu liší, zvláště v první verzi Lesné-Krausové, v níž překladatelka pasáž ještě rozdělila na dva odstavce, je interpretace značně odlišná – polovina promluvy je zde chápána jako přímá řeč. V prvním norském vydání je však v uvozovkách uvedena pouze otázka (kterou překladatelky interpretovaly správně). V následujícím odstavci (začínajícím výrazem „Vakker“) v prvním vydání žádné uvozovky nejsou, je tedy celý zamýšlen jako řeč polopřímá. Takto jej samozřejmě převedl Kosterka, který se řídil značením ve své předloze, a ve druhé verzi se k této možnosti přiklonila i Lesná-Krausová.

2.5. Dobové zabarvení

Jak lze očekávat, nejstarší, Kosterkův překlad působí časově nejvzdáleněji i z jazykového hlediska. Text obsahuje mnoho výrazů, které dnes vnímáme jako archaismy. Část z nich může současnému čtenáři připadat značně neobvyklá, např. „lepě vykračovat“ (P1902, 20) či „procházeči“ (s. 13), a některé výrazy dnes mohou být dokonce až nesrozumitelné, např. „disken“ (O, 11, 15) jako „předpažení“ (s. 13) a „zapažení“ (s. 20) či „gjorde mig liten“ (O, 16) jako „stěšňoval [jsem] se“ (s. 22). Vedle toho Kosterka používá i řadu dnes zastaralých tvarů, z nichž některé mohou současného čtenáře také zarazit, např. „cítíl jsem se schopna větší námahy“ (s. 15), „myšlenka rozmarným nápadem“ (s. 17) či předložka „mimo“ ve významu „kolem“, např. „z tramwaye mimo jedoucí“ (s. 10). Zastaralé jsou z dnešního pohledu i slovesné tvary – v textu se vyskytuje mnoho infinitivů s koncovkou –i, přechodníků i zastaralých tvarů přítomného času, např. „lhu“ (s. 32). Kosterka také používá předminulý čas, např. „on se byl zastavil“ (s. 12).

První překlad Lesné-Krausové je již modernější, nicméně s archaismy se tu ještě stále občas setkáme. Často se jedná o stejná místa jako v Kosterkově verzi, např. „elektrik[a], která jela mimo“ (P1932, 8) či „prochazeči“ (s. 13). V textu lze stále narazit i na přechodníky. Zatímco Kosterkův překlad dnes působí zastarale jako celek, v převodu Lesné-Krausové nejsou archaismy tak četné, a dle našeho názoru tedy mohou dnešního čtenáře zarazit i více, protože je v kontextu jinak relativně současného jazyka neočekává.

Jazyk druhého překladu Lesné-Krausové je již víceméně moderní. Dnes zastaralé výrazy, které překladatelka použila ve své první verzi, jsou nahrazeny současnými, např. „číšnice“ (P1959, 144) namísto „sklepnice“ (P1932, 120), „lidé [...] na procházce“ (P1959, 32) namísto „prochazeč[ů]“ (P1932, 13) či „kolemjedoucí tramvaj“ (P1959, 34) namísto „tramwaje mimo jedoucí“ (P1932, 10).

Překlad Kadečkové je na jednu stranu jazykově nejmodernější, což jsme mohli vidět například v převodu expresivních výrazů. Nevyskytují se zde žádné z archaismů, které použil Kosterka a po něm i Lesná-Krausové ve své první verzi. Avšak na některých místech na několik archaismů narazíme – Kadečková například často používá výraz „kvelb“ (za norské „sjapp“ a „kjælder“), který Slovník spisovného jazyka

českého definuje jako „(z něm.) zast. ob. klenutá místnost; krám: tmavý přízemní k.“⁷. Podle našeho názoru může tento výraz současného čtenáře zarazit podobně jako občasné archaismy v prvním překladu Lesné-Krausové. Přestože by se vzhledem k časovému odstupu od originálu nabízela myšlenka, že se Kadečková občasnými zastaralými výrazy snažila čtenáři přiblížit dobu vzniku, byl by tento závěr unáhlený, neboť archaismů, ač působících v kontextu moderního jazyka kontrastně, se v překladu objevuje jen několik.

2.6. Významové chyby a posuny

Významové chyby a posuny zde nebudeme rozebírat dopodrobna, protože se jedná spíše o odchylky, jejichž zkoumání je sice zajímavé, ale nelze z něj vycházet při zjišťování celkové metody překladu.

Obecně můžeme shrnout, že nejméně významových chyb se nachází v překladu Kadečkové. Narazili jsme pouze na jeden případ špatného porozumění – danou pasáž však dle našeho úsudku správně nepřeložil ani jeden z překladatelů.

Bestilling?

Dette var å sætte mig stolen for døren. (O, 46)

„Zaměstnání?“

Tohle znamenalo, vystrčit mne ze dveří. (P1902, 74)

„Zaměstnání?“

Div jsem si nesedl na židli u dveří. (P1932, 68)

„Zaměstnání?“

To znamenalo mne vyhodit. (P1959, 94)

„Zaměstnání?“

Tak tohle znamená dát si odchod. (P2016, 78)

---

⁷ <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=kvelb&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Slovník Bokmålordboka definuje spojení „sette en stolen for døren“ jako „tvinge en til et valg“⁸, čemuž by víceméně mohlo odpovídat české „zahnat někoho do kouta“.

V překladech Kosterky a Lesné-Krausové se vyskytuje podobných chyb více, vedle neporozumění bývají způsobeny přílišnou doslovností, nepozorností či chybnou interpretací – víckrát se například objevuje překlad povzdechu „kjære“ (zde O, 115) jako „drahá“ (P1902, 190; P1932, 177; P1959, 202) namísto vhodnějšího „dobrý bože“ (P2016, 198). Některé chyby vznikly až kuriózně, Lesná-Krausová ve své první verzi například překládá „nøkkelosten“ (O, 109) jako „zelený sýr“ (P1932, 168), přičemž pravděpodobně nepozorně chybně převzala Kosterkovo logické řešení „zelinný sýr“ (P1902, 182) („zelinný“ jako „bylinný“⁹).

Jak bylo řečeno, v převodu Kadečkové jsme kromě výše citovaného příkladu žádnou větší významovou chybu nenalezli. Místy však lze v překladu pozorovat drobné posuny, které vznikly přílišnou interpretací či explicitací, např. „den gamle pantelåner“ (O, 67) jako „ten starý dobrodinec“ (P2016, 113).

3. Celkové zhodnocení překladů

3.1. Překladatelské metody ve vztahu k úvodní hypotéze

Příklad Huga Kosterky (1902)

Převládajícím přístupem v Kosterkově převodu je metoda věrného překladu. Příkladem může být převod reálií – Kosterka cizí prvky v překladu zachoval (většinou v původní podobě) a nijak je českému čtenáři nevysvětloval. Těsnější vztah k originálu se projevil i v převodu expresivních výrazů a cizích slov. Kosterka také zachoval původní členění na věty a odstavce. Jistou doslovnost můžeme místy vyzorovat i ve slovosledu. Opačný přístup však Kosterka uplatnil při práci se slovesnými časy – ty

---

8

http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=stol&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

9

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=zelinn%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsustr=no>

převáděl spíše volněji, mnohem více je přizpůsoboval češtině, například préteritum v norské polopřímé řeči důsledně převáděl do času přítomného, který je pro polopřímou řeč v češtině přirozenější. Ať už se Kosterka při překladu určitých prostředků rozhodl pro ten či onen přístup, uplatňoval jej velmi důsledně.

Výsledky analýzy ve značné míře odpovídají stanovené hypotéze, Kosterka překládal opravdu spíše věrně a prvky cizosti v textu ponechával. Výjimku představují slovesné časy – předpokládali jsme, že i zde se bude Kosterka těsněji řídit originálem, nicméně jeho přístup byl v této oblasti opačný.

První překlad Milady Lesné-Krausové (1932)

V první verzi Lesné-Krausové převládá metoda volného překladu a stírání prvků cizosti. Klíčovým faktorem při rozhodování byl pro překladatelku ohled na přijímající kulturu – reálie, které by pro českého čtenáře mohly být neznámé či nadbytečné, zobecňovala, opisovala, vynechávala a výjimečně i substituovala domácími ekvivalenty. Nepostupovala však zcela důsledně, někdy cizí názvy či jména ponechávala v původní norské podobě. Volnější přístup k předloze se projevil i v syntaxi a členění, nejvýrazněji v bohatším dělení textu na odstavce. Lesná-Krausová také značně zeslabovala expresivní výrazy. Stejně jako u Kosterky však není převládající přístup uplatněn plošně. Na nižších úrovních se v překladu Lesné-Krausové často setkáme s až otrockou doslovností. Rovněž při převodu slovesných časů překladařka těsně následovala originál, například ponechávala polopřímou řeč v minulém čase. Celkově můžeme v prvním překladu Lesné-Krausové pozorovat mnoho poměrně extrémních přístupů (stírání cizích prvků, výrazné změny v členění), které však často nejsou uplatňovány zcela důsledně.

I zde se hypotéza z větší části potvrdila, překlad Lesné-Krausové je nejvolnější ze všech převodů a nejvíce se snaží text přizpůsobovat přijímající kultuře. Výjimku opět představuje převod slovesných časů, který je v tomto případě věrný předloze. Metodě volného překladu neodpovídá ani doslovný převod některých výrazů a slovních spojení.

Druhý překlad Milady Lesné-Krausové (1959)

Druhý převod Lesné-Krausové představuje jakýsi mezistupeň mezi staršími a novějšími metodami. Na rozdíl od své první verze již překladařka v textu ponechala všechny cizí prvky, ale nepřepisovala je v původní, cizí podobě jako Kosterka, nýbrž je

více přizpůsobovala přijímající kultuře (například přeložila většinu norských místních názvů do češtiny). Nečinila tak však ještě důsledně, v překladu například najdeme jména osob jak v původní, tak i zdomácnělé podobě. Stejně jako ve svém prvním překladu přistupovala Lesná-Krausová volněji k expresivním výrazům a zeslabovala je. V otázce členění textu však již upřednostnila věrný přístup, zachovala původní délku vět i dělení na odstavce. Drobný vývoj metody můžeme vidět i v převodu slovesných časů – sice stále převládá zachovávání časů originálu, ale případů, kdy jsou časy přizpůsobeny češtině (například v polopřímé řeči), postupně přibývá.

Naše hypotéza, že se v druhé verzi Lesné-Krausové pomalu začnou projevovat modernější postupy, se potvrdila. V překladu výrazně nepřevládá ani věrný, ani volný přístup. Překladatelka text přizpůsobovala cílovému jazyku a kultuře (například překládala či vysvětlovala reálie), ale již nepoužívala extrémní postupy (například vynechávky či substituce). Potvrdil se i předpoklad, že nová metoda se v překladu ještě neprojeví plně a důsledně – převod Lesné-Krausové se nachází spíše na půli cesty mezi staršími a novějšími přístupy.

Překlad Heleny Kadečkové (2016)

Nové tendence, které se v menším měřítku objevily v druhém převodu Lesné-Krausové, se v překladu Kadečkové projeví naplno a s větší důsledností. Kadečková se snažila svůj překlad přizpůsobit domácí kultuře a přirozenosti češtiny, ale zároveň ho ponechat co nejvěrnější předloze. Cizí prvky v textu ponechala, ale přiblížila českému čtenáři (například přeložila místní názvy a přidala explicitaci tam, kde by čtenář mohl přijít o část významové hodnoty). Při převodu slovosledu se neřídila originálem, nýbrž zvyklostmi češtiny. I slovesné časy překládala s ohledem na přirozenost jazyka – stejně jako Kosterka (i když s menší důsledností) převáděla polopřímou řeč do přítomného času. Také se snažila o věrnější zachování stylistického zabarvení, například hovorovosti. K členění textu zase přistupovala volněji, ale pouze na úrovni vět.

Výsledky analýzy odpovídají stanovené hypotéze, v převodu Kadečkové se podle očekávání uplatňují moderní přístupy k překládání, a to v mnohem větší míře a s větší důsledností než v druhé verzi Lesné-Krausové.

3.2. Kvalita překladů a zhodnocení ze současného pohledu

Časové rozpětí mezi překlady je značně široké a naše hypotéza, že se čas podepíše na jazyce jednotlivých verzí, se potvrdila. Zatímco Kosterkův překlad je pro dnešního čtenáře poměrně hodně zastaralý, jazyk Kadečkové působí (až na pár výjimek) nejmoderněji. Jazyková rovina samozřejmě představuje při hodnocení kvality překladu důležité hledisko. Nyní však časový faktor ponechejme stranou a pokusme se kvalitu překladů zhodnotit nezávisle na zastaralosti či modernosti jazyka.

Přestože Kosterka a Kadečková použili ve svých převezech poměrně rozdílnou metodu (co se týče vztahu k předloze a prvkům cizosti), hodnotíme jejich verze jako nejkvalitnější. K tomuto závěru jsme dospěli na základě několika důvodů. Oba překladatelé své metody uplatňovali důsledně, jejich postup byl vědomý a promyšlený, vycházel z celkové analýzy a strategie, nikoliv z jednotlivostí. Oba překlady se také vyznačují stylistickou obratností. Přestože je Kosterkův překlad věrný a místy poměrně doslovný, rozhodně jej nelze označit za otrocký – zvolená řešení jsou logická a nápaditá a svědčí o překladatelově bohaté slovní zásobě. Analýza také ukázala obeznámenost obou překladatelů s fungováním výchozího i cílového jazyka, což jsme mohli vidět například ve způsobu převodu polopřímé řeči.

Překlady Lesné-Krausové považujeme za méně vydařené, zvláště verzi z roku 1932. Na rozdíl od převodů Kosterky a Kadečkové postupovala Lesná-Krausová méně důsledně a míchala různé metody, v první verzi navíc ve vyhrocené podobě. Při zkoumání překladů jsme často měli pocit, jako by překladatelčin rozhodovací proces postrádal analýzu a ústil spíše v nahodilá, kontextově neopodstatněná řešení. Text místy působí stylisticky neobratně, otrocky doslovně a někdy až nelogicky.

Na závěr zahrňme do hodnocení i časový faktor. I přes své kvality je dnes Kosterkův překlad jazykově zastaralý a v určitých ohledech neodpovídá moderním překladatelským tendencím (například ponechává cizí prvky zcela nepřizpůsobené přijímající kultuře). Pro současnou dobu tedy považujeme za nejvhodnější překlad Kadečkové. Jako nejméně přijatelný se nám jeví první verze Lesné-Krausové, a to především z důvodu z příliš velkých zásahů do originálu (zvláště změn v členění na odstavce).

Závěr

V této práci jsme se věnovali srovnání českých překladů románu Knuta Hamsuna *Hlad* (Sult, 1890). Jako cíl jsme si určili zhodnocení jejich kvality a srovnání jejich vztahu k předloze. Román byl do češtiny přeložen čtyřikrát – nejdříve Hugem Kosterkou (1902), pak dvakrát Miladou Lesnou-Krausovou (1932 a 1959) a nakonec Helenou Kadečkovou (2016). Jednotlivé verze vznikly v širokém časovém rozpětí a pod vlivem různých překladatelských tendencí – stanovili jsme si tedy hypotézu, že použité metody budou v souladu s odpovídajícími dobovými tendencemi. Také jsme předpokládali, že se čas projeví i na jazykové stránce a zejména Kosterkův převod dnes bude působit zastarale.

V první, obecné části jsme se nejdříve zabývali originálem a jeho kontextem. Představili jsme norská vydání a upozornili, že autor v textu několikrát provedl obsahové změny. Pak jsme originál podrobně zanalyzovali a poukázali na klíčová témata a místa, která by mohla pro překlad představovat problém či vést k rozdílným řešením. K takovým zásadním bodům patřila oblast reálií, převod časů v polopřímé řeči, slovesné časy obecně a časový faktor. Jako další zajímavé předměty zkoumání se ukázaly některé prvky syntaktické, stylistické a lexikální. V druhé polovině obecné části jsme se věnovali překladům a jejich kontextu. Představili jsme všechny tři překladatele a jejich verze a zjistili, že Kosterkova předloha se od ostatních obsahově trochu lišila. Z důvodu špatné dostupnosti tohoto norského vydání a pro zjednodušení jsme se rozhodli vycházet z novější norské verze (s vědomím, že některé rozdíly v překladech mohou být způsobeny odlišnou předlohou). Následně jsme popsali, jaké překladatelské tendence vládly v obdobích, z nichž pocházejí české překlady *Hladu*. Na začátku 20. století, v době, kdy vznikla Kosterkova verze, převládala metoda věrného překladu, doslovnosti, jazykové exotizace a ponechávání cizích prvků. Překladatelé meziválečného období, z něhož pochází i první verze Lesné-Krausové, naopak pod vlivem Ficherovy překladatelské školy upřednostňovali překlad volnější a text jazykově a někdy i tematicky více přizpůsobovali přijímajícímu jazyku a prostředí. V nejnovějším období (zhruba od druhé světové války) převládají méně vyhrocené postupy a důraz se klade především na funkční hledisko. Předpokládali jsme, že těmto dobovým tendencím budou odpovídat metody použité ve zkoumaných překladech.

Výsledky praktické části naší hypotézu z větší části potvrdily. Po podrobném srovnání klíčových míst jsme došli k následujícím závěrům. Kosterkův překlad je opravdu věrnější, což se projevilo například v ponechání prvků cizosti a v těsnějším převodu lexika, syntaxe i členění textu. Výjimku představují slovesné časy, které překladatel více přizpůsoboval češtině, například v polopřímé řeči. Celkově působí Kosterkova metoda důsledně a promyšleně. Z dnešního pohledu je však překlad jazykově zastaralý. První překlad Lesné-Krausové je opravdu nejvolnější, což se projevilo zejména ve stírání prvků cizosti a změnách v členění textu. Výjimku opět představují slovesné časy, které jsou převedeny těsněji, a doslovnost na nižších úrovních textu. Nedůsledně použitá metoda, stylistická neobratnost a výrazné zásahy do originálu z této verze dle našeho názoru činí nejméně kvalitní převod. V druhém převodu Lesné-Krausové se již podle očekávání částečně uplatnil modernější přístup (například většina reálií je zachována a přizpůsobena přijímajícímu prostředí), celkově se v textu objevuje méně extrémních postupů než v překladatelčině první verzi, ale metoda není využita důsledně a v textu stále přetrvává poměrně velké množství nepromyšlených či neobratných řešení. V překladu Kadečkové již podle očekávání převládají moderní postupy, což z něj spolu s důslednou a promyšlenou metodou a současným jazykem činí z pohledu dnešního čtenáře nejkvalitnější verzi.

Názory na to, jak má vypadat kvalitní a adekvátní překlad, se s časem proměňují, z čehož mimo jiné vyplývá potřeba překlady obnovovat. Přestože jsme se snažili jednotlivé převody posuzovat hlavně v kontextu dobových tendencí, uvědomujeme si, že jsme tak stále činili pod vlivem dnešního chápání překladu.

Bibliografie

Primární literatura

Originály

HAMSUN, Knut, 1890. *Sult*. København: P. G. Philipsens Forlag. Dostupné také z:

<https://ia600504.us.archive.org/27/items/sult30027gut/30027-8.txt>.

HAMSUN, Knut, 2000. *Samlede verker*. 10. utg. Oslo: Gyldendal.

Překlady

HAMSUN, Knut, 1902. *Hlad*. Přel. Hugo KOSTERKA. Praha: Hejda & Tuček.

HAMSUN, Knut, 1932. *Hlad*. Přel. Milada LESNÁ-KRAUSOVÁ. Praha: Alois Hynek.

HAMSUN, Knut, 1959. *Hlad*. Přel. Milada LESNÁ-KRAUSOVÁ. Vyd. v SNKLHU 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Světová četba, sv. 213.

HAMSUN, Knut, 2016. *Hlad*. Přel. HELENA KADEČKOVÁ. Praha: Dybbuk.

Sekundární literatura

ANDERSEN, Per Thomas, 2012. *Norsk litteraturhistorie*. 2. utg. Oslo:

Universitetsforlaget.

BEYER, Edvard a Ellisiv STEEN, 1971. Rolf Nyboe Nettum: Konflikt og visjon. *Edda*, č. 3, s. 129–162.

ČECHOVÁ, Marie, Miloš DOKULIL, Zdeněk HLAVSA, Josef HRBÁČEK a Zdeňka HRUŠKOVÁ, 2011. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství.

ČERNOHORSKÁ, Dagmar, 1974. *Místo skandinávské literatury v českém kulturním světě: období od sedmdesátých let 19. století do 2. světové války*. Praha.

Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

DINGSTAD, Ståle, 1998. Om Sult (1890) – og andre tekster med samme tittel. *Edda*, č. 1, s. 30–38.

DOLEŽEL, Lubomír, 1993. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Český spisovatel.

- EGGEN, Einar, 1966. Mennesket og tingene: Hamsuns Sult og „den nye roman“. *Norsk litterær årbok*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 82–106.
- FAARLUND, Jan Terje, Svein LIE a Kjell Ivar VANNEBO, 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- FEDOROV, Andrej Venediktovič, 1968. *Osnovy obščej teorii perevoda: (lingvističeskij očerk)*. Izd. 3-je pererab. i dop. Moskva: Vysšaja škola.
- FERGUSON, Robert, 1996. *Gåten Knut Hamsun*. Oslo: Aventura Forlag, Grøndahl og Dreyers Forlag AS.
- FIDJESTØL, Bjarne, 1994. *Norsk litteratur i tusen ar: teksthistoriske linjer*. [Oslo]: LNU og Cappelen.
- FISCHER, Otokar, 1929. O překládání básnických děl. *Duše a slovo*, Praha, s. 263-283.
- FIŠER, Zbyněk, 2010. *Překlad jako kreativní proces: teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host. Studium.
- FREWER, Anna, 2012. „Jeg føler meg grepen av en sælsom lyst til å gjøre denne damen ræd.“ – Emosjonalitet og språk i Hamsuns *Sult*. In: ARNTZEN, Even, Nils M. KNUTSEN a Henning Howlid WÆRP, 2012. *Hamsun i Vesterålen 2012: 12 foredrag fra Hamsun-dagene i Vesterålen*. Hamarøy: Hamsun-Selskapet, s. 95–105.
- HAMSUN, Knut, 1956. *Knut Hamsun som han var: et utvalg av hans brev*. Red. Tore HAMSUN. Oslo: Gyldendal.
- HAMSUN, Knut, 2008. *Samlede verker*. 25, På turné [Foredrag]. Ny utg. Oslo: Gyldendal.
- HAUSENBLAS, Karel, 2012. Úvodem k druhému vydání. In: LEVÝ, Jiří., 2012. *Umění překladu*. 4., upr. vyd., Praha: Apostrof, s. 13–18.
- HJORTH, Vigdis, 2012. Hamsuns bulimiske språk. In: ARNTZEN, Even, Nils M. KNUTSEN a Henning Howlid WÆRP, 2012. *Hamsun i Vesterålen 2012: 12 foredrag fra Hamsun-dagene i Vesterålen*. Hamarøy: Hamsun-Selskapet, s. 135–147.
- HRALA, Milan. 1987. *Současnost uměleckého překladu*. Praha: Československý spisovatel. Puls.
- HUMPÁL, Martin, 2006. Literatry v dánštině, norštině a švédštině. In: HUMPÁL, Martin, Helena KADEČKOVÁ a Viola PARENTE-ČAPKOVÁ, 2006. *Moderní skandinávské literatry: 1870–2000*. Praha: Karolinum, s. 15–313.

- HUMPÁL, Martin, 2012. Polopřímá řeč a vynucený posun časů v češtině. *Slovo a smysl: časopis pro mezioborová bohemistická studia = Word & sense: A journal of interdisciplinary theory and criticism in Czech studies*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, roč. 18, s. 86–97.
- HUMPÁL, Martin, 2016a. Knut Hamsun – průkopník techniky proudu vědomí. In: HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATOŇ, 2016. *Pokusy o renesanci Západu: literární a duchovní východiska na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 523–532. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis.
- HUMPÁL, Martin, 2016b. Duše jako nevyzpytatelný živel. In: HAMSUN, Knut, 2016. *Hlad*. Přel. Helena KADEČKOVÁ. Praha: Dybbuk, s. 231–237.
- KEJZLAR, Radko, 1967. *Dějiny norské literatury 1814-1914*. Praha: Academia.
- LARSEN, Lars Frode, 2007. Hamsuns samlede verker. In: HAMSUN, Knut, 2007. *Samlede verker: Sult*. Ny utg. Oslo: Gyldendal, bind 1, s. 197–202.
- LEVÝ, Jiří, 1996. *České teorie překladu: vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. Vyd. 2. (rozdělené do dvou svazků). Praha: Ivo Železný.
- LEVÝ, Jiří, 2012. *Umění překladu*. 4., upr. vyd., Praha: Apostrof.
- NETTUM, Rolf Nyboe, Per AMDAM a Bjarte BIRKELAND, 1995. *Norges litteraturhistorie: Fra Hamsun til Falkberget*. Redigert av Edvard BEYER. Oslo: Cappelen, bind 4.
- NORD, Christiane, 2005. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. 2nd ed. Amsterdam: Rodopi.
- OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT, 1993. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, díl 2., sv. II.
- PALLAS, Gustav, 1944. *Knut Hamsun a soudobá norská beletrie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Orbis.
- PALLAS, Gustav, 1948. *Hvězdy severu: kapitoly z kulturních dějin severských*. Havlíčkův Brod: Chvojka.
- POPOVIČ, Anton, 1983. *Originál – preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran.
- ROTTEM, Øystein, 2002. *Hamsun og fantasiens triumf*. Oslo: Gyldendal.

- VAŠÁKOVÁ, Lucie, 2010. *Ohlas severských literatur v českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy.
- VILIKOVSKÝ, Ján, 2002. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.
- VIMR, Ondřej, 2014. *Historie překladatele: cesty skandinávských literatur do češtiny (1890-1950)*. Příbram: Pistorius & Olšanská. Scholares.

Elektronické zdroje

- Bokmålsordboka – Nynorskordboka* [online], c2016. Universitetet i Bergen i samarbeid med Språkrådet. [Cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://ordbok.uib.no/>.
- Databáze českého uměleckého překladu* [online databáze], c2008–2017. ÚTRL FF UK a KAA FF MU. [Cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://www.databaze-prekladu.cz/>.
- Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945* [online databáze], c2016–2017. Obec překladatelů. [Cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/>.
- HAMSUNSENTERET, c2008–2014, Samlede verker [online]. Hamarøy: Hamsunsenteret. [Cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://hamsunsenteret.no/no/knut-hamsun/samlede-verker>.
- Slovník spisovného jazyka českého*, [online], 2011. Ústav pro jazyk český. [Cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>
- Tildelinger av ordener og medaljer* [online], [2017]. Det norske kongehus. [Cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.kongehuset.no/tildelinger.html?tid=28028&sek=27995&q=Kadeckova&type=&aarstall=>.